

BÖLÜM 14

POSOF'UN TRA2 BÖLGESİ İÇİNDEKİ YERİ VE GELİŞME EKSENLERİ BAĞLAMINDA KALKINMA PROJELERİNİN GELİŞTİRİLMESİ*

Ar. Gör. Dr. Mehmet Gür

Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü Kamu
Ölçmeleri Anabilim Dalı
gur@yildiz.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Bilen

Bursa Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü, Şehircilik Anabilim Dalı
ömer.bilen@btu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Topcuoğlu

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Uluslararası
İktisat ve İktisadi Gelişme Anabilim Dalı
abdullahtopcuoglu@ardahan.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Kutay Üstün

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı
kutayustun@ardahan.edu.tr

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğusunda yer alan Ardahan, Türkiye'nin Asya'ya ve Kafkaslara açılan bir kapısı konumundadır. Ardahan, TÜİK verilerine göre Türkiye'deki 81 il içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri açısından son sıralarda yer almaktadır. İlde büyük ölçekli sanayi tesisleri bulunmamakta ve sanayi yapısı ise genellikle küçük ölçekli imalat tesisleri şeklinde örgütlenmiştir. Ayrıca ilde 2 adet sınır kapısı bulunmasına rağmen, dış ticaretin yeterince aktif olmadığı ve ekonomik bakımdan ilin bu durumdan olumsuz etkilendiği söylenebilir. Ardahan sosyo-

* Bu makale, 10-12 Ekim 2018 tarihleri arasında düzenlenmiş olan I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (I. International Politics And Social Science Symposium-IPSSS) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ekonomik açıdan genel itibarıyla tarım ve hayvancılık ile ticaret ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Ardahan'ın temel geçim kaynağında büyükbaş hayvancılık, arıcılık ve kaşar peyniri üretiminin önemli bir yeri vardır.

Ardahan'ın kuzeyinde yer alan Posof ilçesi ise ilin en kuzeyinde Gürcistan sınırında bulunmaktadır. Posof'ta yaklaşık 2.082 adet tarım ve hayvancılık faaliyetinde bulunan işletme mevcuttur. Posof'ta ekonomik yaklaşık 35 sektörde 157 işletme bulunmakta olup bunlardan sadece 7 tanesi üretim ve ticaret (mandıra, fırıncılık, Mermencilik, PVC ve Çelik Doğrama İmalatı, Kereste imalatı, Hayvan Besiciliği, Ev Tekstil ürünleri imalatı) yapmakta olup, geriye kalan 150 işletme ise hizmet ve ticaret yapmaktadır. İşgücüne katılım ve istihdam oranı nüfusun az olması ve ekonominin tarım ve hayvancılığa dayalı olması nedeniyle Türkiye ortalamasının üstündedir.

Posof'un Türkiye - Gürcistan sınırında yer alması dolayısıyla ilçede gerçekleşen dış ticaretin hem ilçenin hem de ilin ekonomisine katkıları söz konusudur. Türkgözü Sınır Kapısı'ndan sağlanan dış ticaretin il ekonomisine katkıları olsa da bu etkiler sınırlı seviyededir. Bu durumda da ilçede yer alan Türkgözü Sınır Kapasının durumunun etkisi olduğu kadar hem ilde hem de ilçede üretim ve ticaret anlamında yeterli sayıda işletmenin bulunmaması da etkilidir.

Ardahan ili Posof ilçesine ait olarak geliştirilen kalkınma proje ve stratejileri aynı zamanda hem bölge hem de ulusal kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Posof ilçesi özelinde geliştirilen bu proje ve stratejiler 2014-2023 TRA2 Bölge Planı gelişme eksenlerine (sosyal kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve erişebilirlik) uyumlu olmasına özen gösterilmiştir. Üst ölçekli plan ve proje çalışmalarına eşgüdümlü ve bütüncül yaklaşımda hazırlanmaya çalışılan bu proje ve stratejilere ait detaylı değerlendirmeler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

TRA2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı; TRA2 Bölgesi'nde, söz konusu dönemde gerçekleştirilecek tüm kalkınma faaliyetleri ve uygulanacak proje ve programlara temel oluşturacak bir strateji belgesidir. Tüm TRA2 bölgesinde ve dolayısıyla Posof'ta da 2014-2023 Bölge Planı öncelikleri doğrultusunda bu çalışmada geliştirilen "Posof Kalkınma Projeleri" desteklenecek ve teşvik edilecektir.

Proje önerileri TRA2 kalkınma planlarındaki gelişme eksenlerine uyumlu olarak hayvancılık, bitkisel üretim, turizm, lojistik ve doğal kaynaklar olmak üzere 5 sektöre göre sunulmuştur. Sunulan tüm proje önerileri uygulanma desteği bakımından kabul edilebilir destek düzeyi olan çok fazla ve fazla derecede destek almışlardır. Kantitatif araştırma sonuçlarına göre ön plana çıkan projeler belirlenmiştir. Hayvancılık, turizm (sağlık turizmi, yaz turizmi), lojistik-ticaret temelli projeler çok fazla derecede destek almışlardır. Bu projelerden öncelikli olarak ön plana çıkan projeler; besicilik, et işleme, sanatoryum kurulumu, deri üretimi, yaz turizmi, turistik tesis kapasitesinin geliştirilmesi, kaz üretimi, alabalık üretimi ve kömür ihracatıdır. Destek bakımından ikinci derecede sıralanabilecek olan projeler ise antrepo ve lojistik, kış turizmi, orman ve orman ürünleri imalatıdır.

Geliştirilen bu projelerin sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için yerel kaynakların ve yerel yönetimin harekete geçirilmesine dayalı olması, TRA2 Bölge Planı ve alt ölçekteki planlarla uyumlu olması, birçok kurumun ve aktörün eşgüdümünde yapılması ve kısıtlı kaynak kullanımından dolayı en öncelikli ve verimli uygulamaların seçilmesi gerekmektedir. Geliştirilen Posof Kalkınma Projelerinin amaç ve hedeflere ulaşabilme derecelerini ölçebilmek için performans göstergeleri de hazırlanacaktır.

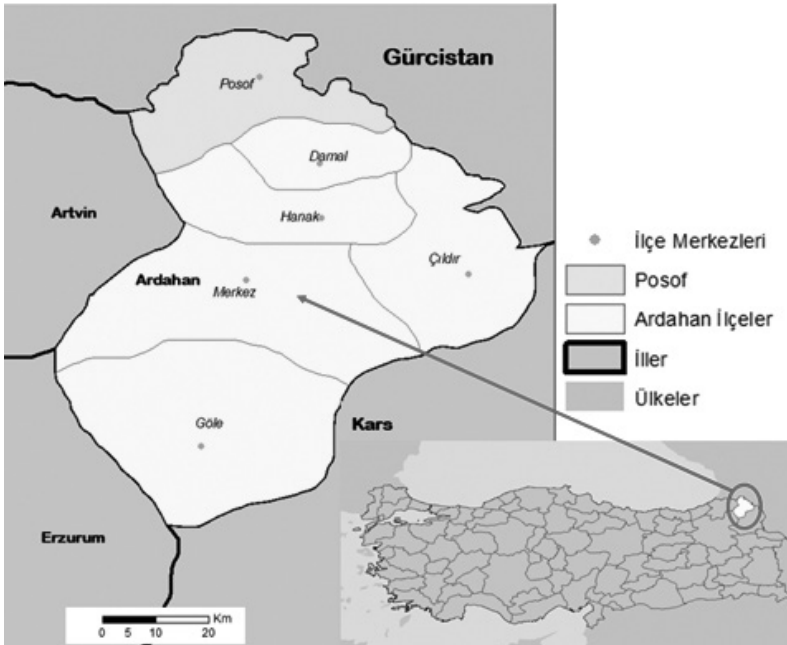
Anahtar Kelimeler: Posof, Sürdürülebilir Kalkınma Projeleri, TRA2 Bölgesi Gelişme Eksenleri, Kalkınma Politikaları, Kalkınma ve Arazi Kullanımı.

Bu araştırma Posof Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği ve HEGEM Vakfı destekleriyle yapılmıştır.

1. POSOF İLÇESİNİN TRA2 BÖLGESİNDEKİ YERİ VE MEVCUT DURUMU

1.1. Konumu, Coğrafyası ve İklimi

Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğusunda bulunan Ardahan, Türkiye'nin Asya'ya ve Kafkaslara açılan bir kapısı konumundadır. Toplam altı ilçesi bulunan Ardahan'ın kuzeyinde yer alan Posof İlçesi ise ilin en kuzeyinde Gürcistan sınırında bulunmaktadır (Şekil-1).

Şekil 1: Ardahan ve Posof'un Yerini Gösterir Tematik Harita

Posof Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeyinde, Doğu Karadeniz Bölgesiyle sınır teşkil eden bir bölgede 42° 30' kuzey enlemleri 42° 43' doğu boylamları üzerinde yer almaktadır. Posof ilçesi batıda Arsiyan Dağı, güneyde Ilgar Dağı, doğu ve kuzeyde Kafkas Dağları ile çevrilidir.

Posof'un yüzölçümü 607 km² dir. Deniz seviyesinden ortalama 1.580 m yükseklikte olup, en yüksek noktası Ilgar Dağı, en düşük noktası ise Posof Çayının Gürcistan ile sınır teşkil ettiği kısımlardır. Gürcistan ile olan sınır uzunluğu 77 km olup, Türkgözü Sınır Kapısı mevcuttur.

Posof 49 Köy Muhtarlığı ve 1 Mahalle Muhtarlığı (İlçe Merkezi) olmak üzere 50 adet yerleşim biriminden ibarettir. Bütün yerleşim birimlerinde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Posof iklim olarak mikro klima özelliği gösterir. Doğu Anadolu Bölgesinin sahip olduğu karasal iklim özellikleri ile Doğu Karadeniz Bölgesinin sahip olduğu Karadeniz iklim özelliklerinin karışımı olan yarı karasal iklime sahiptir. İlçenin doğu ve kuzeydoğu yerleşim birimleri arasında yaklaşık bir aylık bir zaman farkı olmak üzere iklim farklılığı vardır. Tarımsal faaliyetler Nisan ayında ve Kasım başına kadar yaklaşık 7 ay devam eder. Kış mevsiminde en düşük sıcaklık sıfırın altında 12-17° civarındadır. İlkbahar, yaz ve sonbahar mevsimleri yağışlı geçmektedir. Yıllık yağış toplamı 583 kg/m² dir. Yazın en yüksek sıcaklık 22-27° arasındadır.

1.2. Tarihçesi

Posof ilçesi Posof Çayı Vadisi üzerinde kurulmuştur. Bu vadinin yerleşim yeri olarak seçilmesini, Anadolu - Kafkasya hattı üzerinde bulunan doğal bir ulaşım yolu oluşturması etkili olmuştur. Yerleşim tarihi M.Ö. 4000'lere kadar uzanmaktadır. Posof'un ilk sakinlerinin sırasıyla, Hurriler, Ukhimeaniler, Mittaniler ve Hititler olduğu daha sonra da Türk gruplarının buralara yerleştiği ifade edilmektedir (Kaya, 2004:74). M.Ö. I. yy. sonra Posof bölgesinin hâkimiyeti Roma İmparatorluğuna sonra sırası ile Parslar ve Sasaniler'in kontrolüne geçmiştir (Emecen, 1993:300-301; Kaya, 2004:80). Müslüman Arap ordularının M.S. 640'lı yıllarda Kafkaslara gelişi ile bölgede İslamiyet tutunmuş ve kökleşmiştir (Halaçoğlu, 1991:350). Büyük Selçuklular, (Konukçu, 1999:55), Moğollar, Karakoyunlular ve Akkoyunlular (Gündoğdu, 2000:9) ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hâkim olmuştur. Bir ara Ruslara geçmiştir. Mondros Mütarekesi sonucunda Osmanlı ordusunun bölgeden çekilmesiyle birlikte bölgenin kontrolü Gürcülerin eline geçmiştir. TBMM'nin Gürcistan'ın Ankara elçisine verdiği nota sonrası Ardahan, Artvin, Posof, Şavşat, Hanak ve Çıldır, 23 Şubat 1921 tarihinde anavatanı kavuşmuştur. Posof'un ilçe hüviyetini kazanması 1923 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleşmiştir (Posof Kaymakamlığı, 2018).

1.3. Demografik Yapısı

TUİK tarafından açıklanan nüfus verilerine göre; Ardahan ili ve Posof ilçesi nüfusu son 20 yıldır azalma eğilimi göstermektedir. Posof ilçesinin 2007 de 9596 olan nüfusu 2017 yılında 6.567 ye düşmüştür. Posof ilçe merkezi nüfusu 1.959 kişi, belde ve mahalleler (köyler) nüfusu ise 4.608 dir. Nüfusun %52 'si erkek ve %48'i kadındır. Ardahan ilinin 2017 yılında şehirleşme oranı (il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus) %39,3 olup Posof ilçesinin ise %31,8 dir. Bu iki rakamda Türkiye ortalamasının (%92,3) çok altındadır. Ardahan ve bağlamında Posof'un gelişmesinin önündeki en büyük sorunlarının başında göç olgusunun geldiğini söylemek yanlış olmaz. Posof için ayrı bir çalışma yapılmamış olsa da Ardahan'da yaşanan göç sorununun sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Topcuoğlu, 2015:65-66); olumsuz iklim koşullarının tarım ve hayvancılık üzerindeki negatif etkisi, sınırlı istihdam ve istihdam için yeni iş alanlarının açılmaması, temel kamu hizmetlerinde yetersizlik (eğitim, sağlık vb.), sosyal yaşam alanlarındaki yetersizlik, kamu hizmetlerinde bürokratik hareketlilik nedeniyle oluşan kesintiler, altyapı hizmetlerinin sonuçlandırılmasında yaşanan aksaklıklar nedeniyle günlük hayatın etkilenmesi, genç kuşağın tarım ve hayvancılık ile ilgilenmemesi ve yetişmiş kuşağın iş imkânı bulamamasıdır.

1.4. Ekonomik Yapı

Ardahan, 81 il içerisinde sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri açısından son sıralarda yer almaktadır (TUİK, 2013 verileri). İlde büyük ölçekli sanayi tesisleri bulunmamakta ve sanayi yapısı genellikle küçük ölçekli imalat tesisleri şeklindedir. Ayrıca ilde sınır kapısı bulunmasına rağmen, dış ticaretin yeterince aktif olmadığı söylenebilir. Ardahan'ın sosyo-ekonomik yapısı genel itibarıyla tarım ve hayvancılık ile ticaret ağırlıklıdır. Ardahan'ın temel geçim kaynağında büyükbaş hayvancılık, arıcılık ve kaşar peyniri üretiminin önemli bir yeri vardır. İlçede yaklaşık 2.082 adet tarım ve hayvancılık faaliyetinde bulunan işletme mevcuttur (Posof Kaymakamlığı, 2018). İşgücüne katılım ve istihdam oranı nüfusun az olması ve ekonominin tarım ve hayvancılığa dayalı olması nedeniyle Türkiye ortalamasının üstündedir.

Posof Sanayi ve Ticaret Odası ile Esnaf ve Sanatkarlar Odasından alınan verilere göre 2018 yılında Posof'ta ekonomik yaklaşık 35 sektörde 157 işletme bulunmakta olup bunlardan sadece 7 tanesi üretim ve ticaret (mandıra, fırıncılık, Mermercilik, PVC ve Çelik Doğrama İmalatı, Kereste imalatı, Hayvan Besiciliği, Ev Tekstil ürünleri imalatı) yapmakta olup, geriye kalan 150 işletme hizmet ve ticaret yapmaktadır.

Ardahan ekonomisi yatırımın az olduğu ve tüketimin ise genel olarak il dışından sağlanan kaynaklar ile gerçekleştirildiği bir yapıya sahiptir (Topcuoğlu, 2015:127-130).

Posof'un Türkiye - Gürcistan sınırında yer alması dolayısıyla dış ticaretin de hem ilçenin hem de ilin ekonomisine katkıları söz konusudur. Türkgözü Sınır Kapısı'ndan sağlanan dış ticaretin il ekonomisine katkıları olsa da bu etkiler sınırlı seviyededir.

SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı) analizlerinde Posof'ta kömür rezervinin ve linyit yataklarının olduğu (SERKA, 2013: 87) ileri sürülmektedir.

SERKA'nın ortaya raporlarında ortaya koyduğu gibi Ardahan ve Posof'un hem dış ticaret açısından hem de sosyo-ekonomik kalkınması açısından sahip olduğu ciddi fırsatlardan birisi de güzergâhı Ardahan üzerinden geçen Kars - Tiflis - Bakü demiryoludur. Bu yolun ileri ve geri bağlantıları birlikte ele alındığında İngiltere'den Çin'e kadar ulaşan, bir nevi modern İpek Yolunu oluşturmaktadır. Kars - Tiflis - Bakü demiryolunun faaliyete geçmesiyle birlikte başta Ardahan olmak üzere Posof İlçesi de bu önemli demiryolu hattının bağlantı noktalarından biri olacaktır. Böylece bu hatta yapılacak hem ticaret ve taşımacılık faaliyetleri hem de turizm hizmeti ile birlikte Posof'un ekonomik kalkınma düzeyinin ve sosyal yapısının önemli ölçüde gelişmesi beklenmektedir.

1.5. Tarım, Hayvancılık ve Arıcılık

Ardahan bölgesi tarımsal üretim, özellikle de organik üretim açısından oldukça büyük bir potansiyele sahiptir fakat bölgede gerçekleştirilen üretimde hâlen geleneksel yöntemlerin kullanımının sürdürülmesi tarımsal verimi düşürmektedir (Abacı, 2015: 44). Posof'un topoğrafik yapısından dolayı, ilçede görülen yükselti ve eğim değerlerindeki kısa aralıklı farklılaşmalar sonucunda oluşan değişik formasyon alanları, çayır ve mera alanlarının oluşumuna neden olarak bu alanlarda yapılacak olan hayvancılığın önemini artırmıştır. Posof'taki tarım faaliyetleri ise, daha çok hayvancılığı destekler niteliktedir (Kaya, 2005:73). Posof sahip olduğu kendine özgü mikroklima iklimi dolayısıyla bölgedeki diğer il ve ilçelerden farklı ürünlerin yetiştirilebilmesi için de uygun koşullara sahiptir. Özellikle içi ve dışı kırmızı renkte olan "Posof Elması", "fasulyesi" ve "balı" Posof için önemli değerlerin başında yer almaktadır. Posof elması ve fasulyesinin üretimi şuan için fazla olmasa da Posof Kaymakamlığı tarafından yürütülen çalışmalar ile bu ürünlerin üretimi arttırılmaya çalışılmaktadır.

Posof'ta 524 dekar (2018 yılı Çiftçi Kayıt Sistemi) meyve bahçesi alanı vardır. Bu bahçelerde elma, armut, erik, kiraz, vişne, ceviz ve dut yetişmektedir. Ayrıca yabancı olarak; fındık, yabancı armut (Ahlat, Panda), yabancı elma, yabancı erik (Demal), Kuşburnu (Esgil) ve ahududu (Jola) gibi meyvelerde yetişmektedir. Meyve bahçelerinde yetişen elma çeşitlerinin birçoğu Posof'a özgüdür ve en bilineni içinde dışı gibi kırmızı olan Posof Elma'sıdır.

Doğu Anadolu Bölgesinin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olsa da bölgedeki iklim koşulları tarımı etkilemekte, coğrafik yapı ve İlçe topraklarının sadece %3 nü oluşturan 2000ha alanın ekilebilir olması nedeniyle de tarımsal üretim oldukça kısıtlı olarak yapılmakta ve ancak yöreye has nitelik göstermektedir (Posof Kaymakamlığı, 2018). Ayrıca bölgede kırsal nüfusun fazla olması nedeniyle tarım genelde hayvancılık içim yem üretimi ve çiftçilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmaktadır.

Posof topraklarının yaklaşık %75'i mera ve çayırlar oluşturmaktadır. Bu yapı Posof'u hayvancılık ve arıcılıkta potansiyel olarak ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir.

Meralarda yılın 6 ayı otlatma yapılabilmektedir. Ayrıca 15 Haziran – 15 ağustos tarihleri arasında da yayla meraları otlatılmaktadır. Çayırlar da hayvancılıkta önemli bir yer tutmaktadır. Mayıs ve haziran aylarında korunarak üzerindeki ot biçilmekte, kurutulularak saklanmakta ve daha sonra bu kuru ot kaba yem olarak hayvanlara verilmektedir ancak kalitesi düşüktür. Mayıs ve haziran ayları dışında ise hayvanların otlak alanı olarak kullanılır. Geleneksel kurutma ve iklim koşulları nedeniyle çayırlardan elde edilen otun kalitesi daha da düşmektedir (Posof Kaymakamlığı, 2018).

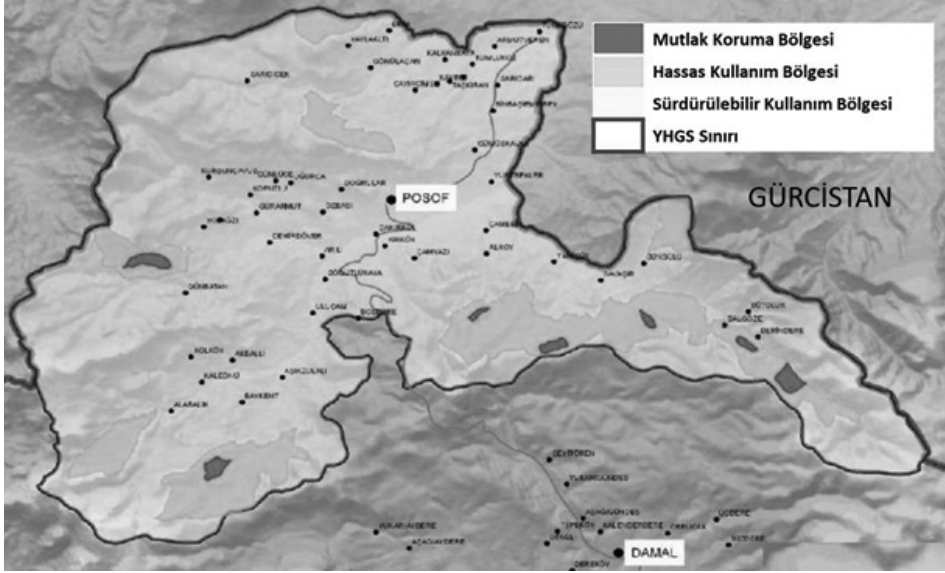
Ardahan'da ve özellikle kapalı coğrafi özelliği nedeniyle Posof'ta arıcılık önemli bir ekonomik değer üretmektedir. Arıcılığın Posof'ta önemli ölçüde ekonomik değer üretmesinin en önemli nedeni bal üretiminde ekonomik değeri en yüksek ilk dört arı ırkı içinde olan Kafkas ırkı arıdır. Kafkas ırkı arı milli ırk olarak tescil edilmiştir. Kafkas arı ırkı gen merkezi olan Posof bu nedenle Türkiye arıcılığında kritik bir öneme sahiptir. Posof ve Artvin ili Kafkas arı ırkının gen merkezi olarak ilan edilmiştir. Irkın saf olarak korunabilmesi için her iki il izole bölge olarak diğer illerden gelecek arılara kapatılmıştır. Kafkas arı ırkının genetik özelliklerinin etkin bir şekilde korunabilmesi amacıyla Posof ilçesi ve Artvin'in Borçka ilçesinde yer alan Camili Bölgesi Tam İzole Bölge olarak belirlenmiştir. Bu bölgeler farklı arı ırklarının girişlerine kapalıdır. Bu durum organik bal üretimi için uygun koşulları sağlamaktadır (Aydın, 2014:11-13).

Posof'ta ayrıca bölge ihtiyacını karşılayacak düzeyde yumurta tavukçuluğu da yapılmaktadır.

Posof orman arazisi bakımından zengin bir alana sahiptir. Posof'un yaklaşık %20'si ormanlardan oluşmaktadır. Köylerin büyük çoğunluğu orman arazisine ve orman ürünlerine sahip olmalarına rağmen yeterli derecede ormanlardan faydalanamamaktadırlar. Orman ürünleri Posof Orman İşletmesinden temin edilmekte, bu ürünler tomruk hızarlarında ve marangoz atölyelerinde işlenmektedirler.

1.6. Doğal Yapı ve Turizm

Posof coğrafi konumunda en dikkati çeken özelliklerden biri etrafında bulunan yükseklikleri 3000 metreyi aşan dağlardır. Posof'u çevreleyen dağlardan çıkan akarsular ve onlarca irili - ufaklı göller, çöküntü alanında ve vadi tabanında yer alan küçük tarım alanlarını çevreleyen ormanlar ve çayırlar ile yükseldikçe orman ve çayırdan yüzlerce bitki türünü içeren mera ve yaylalara dönüşen, kar altında olmadığı sürece yılın dönemi yeşil olan, el değmemiş doğal güzellikler ve tarihî dokunun eşsiz bir şekilde bütünleştiği eşsiz bir doğal hazinedir. Bu durum Posof'un neredeyse tamamını kapsayan alanın 2006 yılında "Yaban Hayatı Koruma Sahası" ilan edilmesi ve yönetim planlarının hazırlanması ile resmî bir nitelikte kazanmıştır (Şekil-2).

Şekil 2: Ardahan Posof Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS)

Posof İlçesinde yer alan 596 km² yüzölçümüne sahip Posof Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS), sırasıyla batı, güney, doğu ve kuzey yönlerinde Arsiyan, Ilgar, Kafkas Dağları arasında yer almaktadır. Türkiye'nin en kuzeydoğu ucunda bulunan ve Gürcistan sınırının önemli bir noktasında yer alan Posof YHGS, aynı zamanda bir Önemli Doğa ve Bitki Alanı'dır. Alanın hedef türü Huş Tavuğu veya diğer adıyla Dağ Horozu (*Lyrurus mlokosiewiczii*) dur.

Posof derin ve sarp vadilerle bölünmüş yüksek dağlarla çevrilmiştir. İlçedeki rakım ortalaması 2150 metre civarındadır. Posof Çayı YHGS ala-

nının ortasından geçmektedir. Çay üzerinde oluşan çok sayıda küçük gölet dikkat çekmektedir. Posof Çayı'nın Gürcistan'a geçtiği bölgede rakımda meydana gelen ani azalma ilgili alanda farklı bir iklim yapısının oluşumuna neden olmaktadır (Ardahan Valiliği, 2017: 78).

Ormanlar; sarıçam, göknar (ladin), meşe, yabancı kavak (titrek kavak), söğüt, kayın (huş), palamut, fındık ve az miktarda da olsa ıhlamur ağaçları oluşmaktadır. Ayrıca; bol miktarda yabancı armut (ahlat), yabancı elma, yabancı erik (demal), bulunmaktadır.

Posof Meraları zengin flora yapısına sahiptir. Posof meralarında 82 familyaya ait 337 cins hayvan tespit edilirken tespit edilen bitki türü sayısı 734'tür. Mera alanı 44.300 hektardır (Posof Kaymakamlığı, 2018). Posof'un engebeli ve sıra dışı topoğrafı yapısı ona göl anlamında da zengin potansiyeli kazandırmaktadır. ((Karagöl (Vakla) Gölü, Balık Gölü, Kanlı Göl, Ayaz Gölü, Sağrının Gölleri, Davar Gölü ve Arile (Balık) Gölü.))

Posof, zengin bir turizm potansiyeline sahip olmasına karşın, turizm açısından Türkiye'nin az gelişmiş yöreleri arasında yer almaktadır. Posof, ülkemizin kitle turizminin alternatifidir. Sürdürülebilir turizm, doğa turizmi, eko turizm, yeşil turizm, kırsal turizm ve yayla turizmi gibi farklı şekillerde tanımlanan başlıca turizm alternatifleri için merkez olmaya adaydır. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlatılan "Ardahan İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023" adlı çalışmada Ardahan ve ilçelerinin sahip olduğu turizm aktivite ve değerleri şu şekilde değerlendirilmiştir (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2013:52-53).

Posof'un turizm potansiyelinin önemli kaynaklarının başında tarihi dokusu dolayısıyla sahip olduğu kaleler ve kuleler gelmektedir. Ardahan'da tarihi değere sahip 36 kale ve 19 kule bulunmaktadır Posof ilçesi sınırları içinde 7 kale ve 2 kule bulunmaktadır. Bu savunma yapılarının çoğu Ortaçağ'da yapılmıştır. Bu yapılar Cak, Tuya, Süngülü, Mere, Kolköy, Kumlukoz ve Savaşır (Cancak) Kaleleri ile Söğütlükaya köyünde yer alan kulelerdir (Patacı, 2016:28).

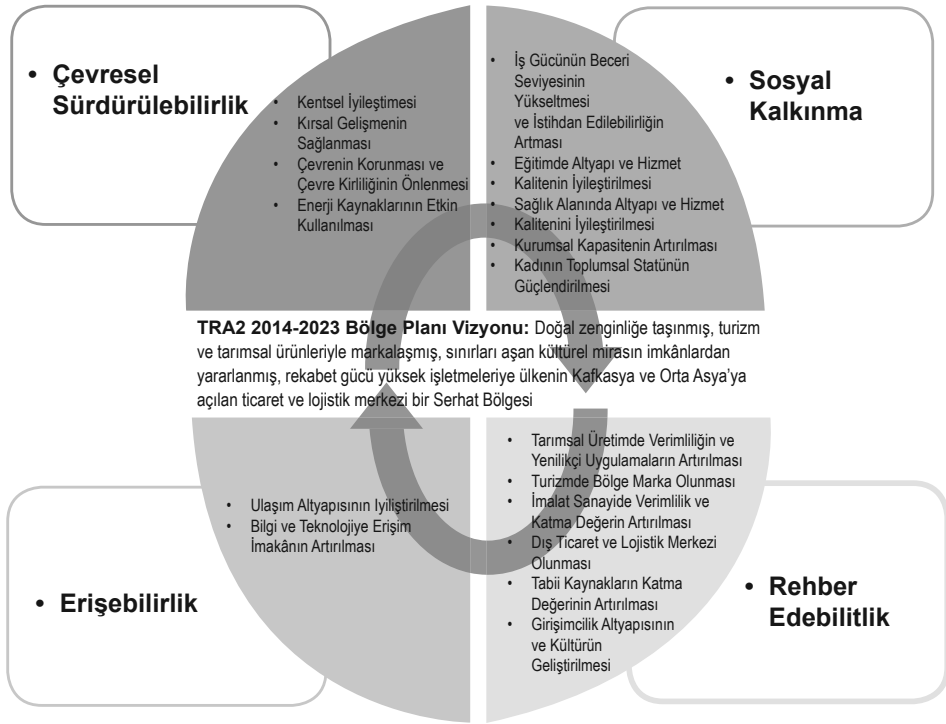
Ardahan'da Bakanlık belgeli 10 tesis, yatırım belgeli 2 tesis ve Belediye belgeli 16 tesis olmak üzere toplam 28 tesis bulunmaktadır. Bu tesisleri toplam oda sayısı 658 ve yatak kapasiteleri ise toplamda 1257'dir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). 2017 yılında Ardahan ve ilçelerindeki tüm tesisleri geliş sayısı toplam 77.188'dir. Bunun %6,44'ünü yabancılar ve %93,56'sını ise yerli nüfus teşkil etmektedir. Posof ilçesine ise geliş sayısı toplamda 17.478'dir. Bunun %7,64'ü yabancıardan, %92,36'sı ise yerlilerden oluşmaktadır. Posof'a ait geceleme sayıları incelendiğinde, toplam 37.471 geceleminin %8'i yabancı turistler tarafından, %92'si ise yerliler tarafından gerçekleştirilmiştir

Tablo 1: Ardahan ve İlçelerinin Turizm Potansiyeli

Aktiviteler/Değerler	Göle	Damal	Hanak	Posof	Çıldır	Merkez
Değerler Toplamı	9	10	10	20	22	20
Kanyon Yürüyüşü					√	
Mağaracılık			√		√	
Dağ Bisikletçiliği	√	√	√	√	√	√
Peyzaj Güzelliği/Foto Safari		√		√	√	
Yaylada Konaklama/Kamp	√	√	√	√	√	√
Aktif Yaylacılık	√	√	√	√	√	√
Kuş Gözlemciliği				√	√	√
Sportif Olta Balıkçılığı	√	√	√	√	√	√
Milli Park vb. Sahalar						√
Kış Sporları Potansiyeli					√	√
Aktif Kış Sporları Merkezi						√
Estetik Göl/Baraj Olan Yerler				√	√	√
Botanik Gezilerine Uygun Saha				√	√	√
Yaban Hayatı Geliştirme Sahası				√		
Garantili Yaban Hayatı Gözlemi				√	√	√
Ormanaltı Florası Tanıma Gezi				√		√
Endemik Bitkilerin Gözlemi	√	√	√	√	√	√
Dokusu Bozulmamış Kırsal Miras Gezisi				√	√	
Yayla Gezisi	√	√	√	√	√	√
Yaya Gezi	√	√	√	√	√	√
Tarihi Eserler, Sit Alanı				√	√	√
Peyzaj Değeri Yüksek Yerler, Fotoğrafik Yerler				√	√	√
Kanyon Görme					√	
Botanik Gezisi				√	√	√
Atla Geziye Uygun	√	√	√	√	√	√

2. TRA2 2014-2203 BÖLGE PLANI VİZYONU VE GELİŞME EKSENLERİ

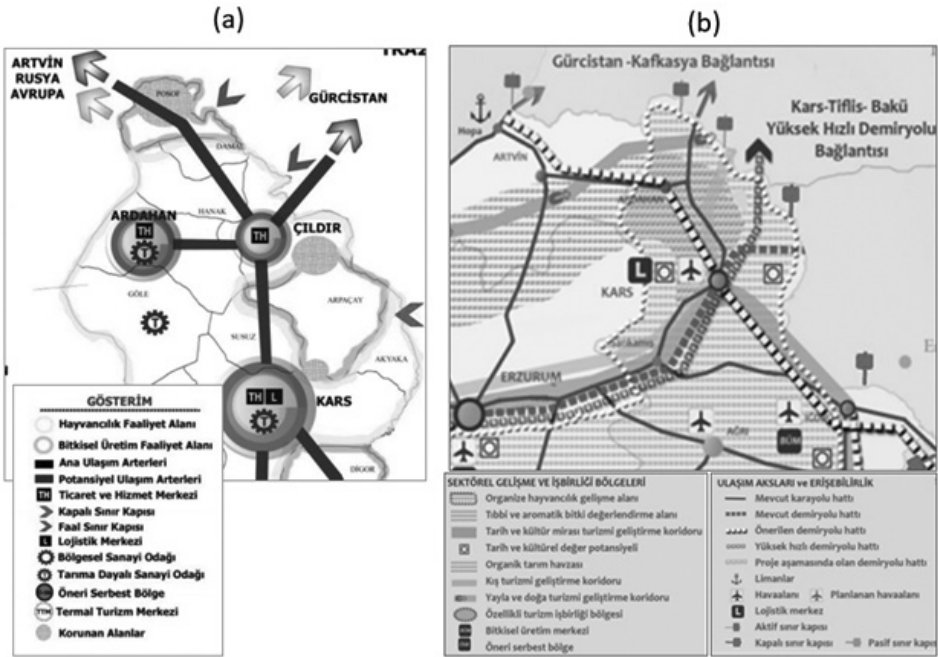
Ardahan ili Posof ilçesine ait geliştirilen kalkınma proje ve stratejileri için yapılan saha çalışmaları ve analizlerine ek olarak aynı zamanda bölge ve ulusal kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Posof ilçesi özelinde geliştirilen bu proje ve stratejiler 2014-2023 TRA2 Bölge Planı gelişme eksenlerine (sosyal kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve erişebilirlik) uyumlu olmasına özen gösterilmiştir (Şekil-3).

Şekil 3: 2014-2023 TRA2 Bölge Planı Vizyonu ve Gelişme Eksenleri İlişkisi Şematik Gösterimi

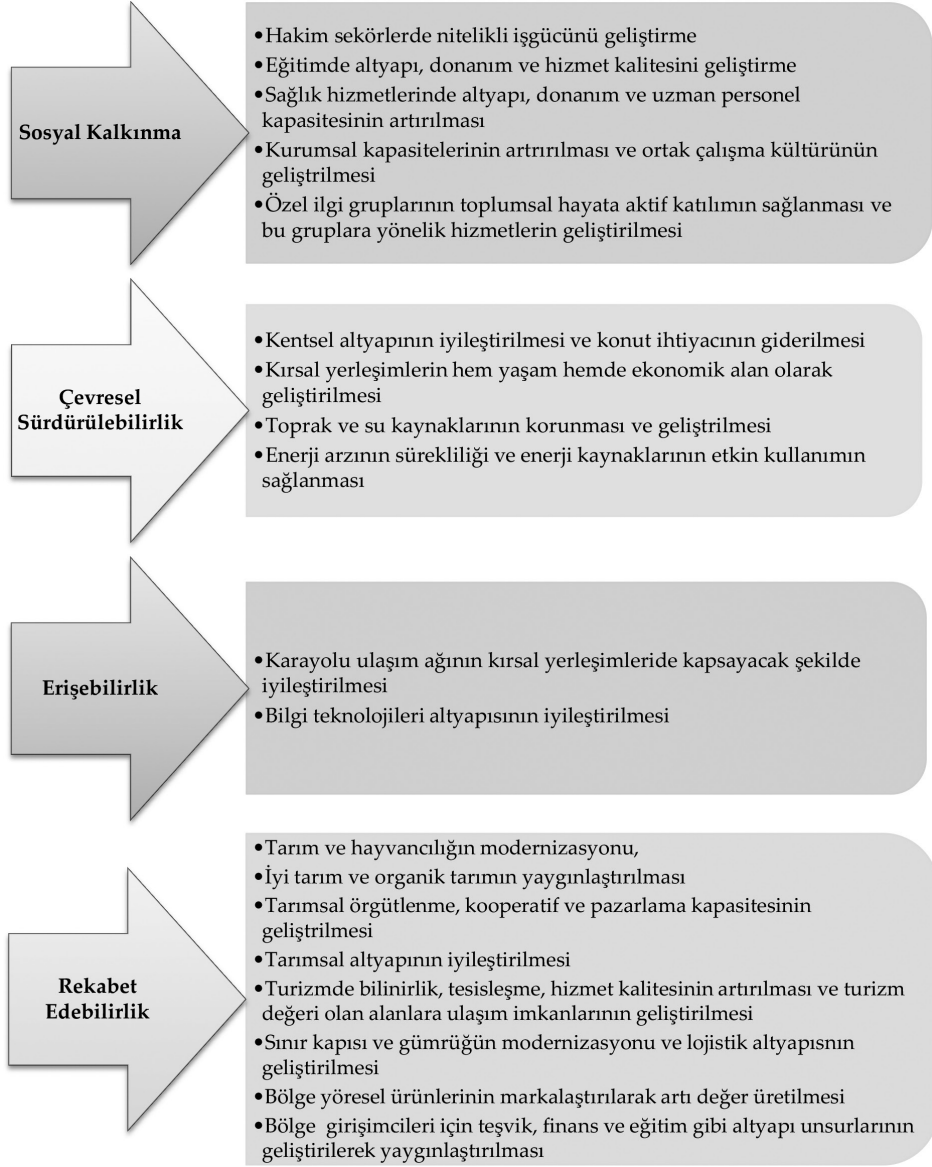
TRA2 Bölgesi için hazırlanana 2014-2023 Bölge Planı; ilgili dönemde gerçekleştirilecek tüm kalkınma faaliyetleri ve uygulanacak proje/programlara baz teşkil eden stratejik öneme sahip bir belgedir. Tüm TRA2 bölgesinde ve dolayısıyla Posof'ta da 2014-2023 Bölge Planı öncelikleri doğrultusunda bu çalışmada geliştirilen "Posof Kalkınma Projeleri" desteklenecek ve teşvik edilecektir. Bu nedenle Posof kalkınma proje ve stratejileri geliştirilirken üst ölçekli plan ve proje çalışmalarına eşgüdümlü hazırlanmaya çalışılmıştır.

Bu nedenle öncelikle TRA2 Bölgesinde Ardahan İli ve Posof İlçesine olan yaklaşımların, görev tanımlarının ve yapılacak eylemlerin ortaya konulması gerekmektedir. Aşağıdaki Şekil-4' de bu durum özetlenmeye çalışılmıştır. TRA2 Bölgesi İçin geliştirilen Mekânsal Gelişim Şemasında Posof korunan alan ve bitkisel üretim faaliyet alanı olarak belirlenmiştir. Ayrıca Artvin, Rusya ve Avrupa potansiyel ulaşım arteri olarak geliştirilmesi önerilmektedir. Ardahan ili ise ilçelerinin desteği ile hayvancılık faaliyet alanı, ticaret ve hizmet merkezi ve tarıma dayalı sanayi odağı olarak belirlenmiştir. (Şekil-4a). Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Düzey 2 Bölgeler arası ilişki ve Mekânsal Gelişim Şemasında ise Posof; yayla ve doğa turizm geliştirme koridoru, organize hayvancılık gelişme alanı, Tıbbi ve aromatik bitki değerlendirme alanı ile kış turizmi geliştirme koridoru içinde kış turizm alanı olarak gelişmesi öngörülmüştür (Şekil-4b).

Şekil 4: TRA2 Mekânsal Gelişim Şeması Tematik Haritası (a) ve Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Düzey 2 Bölgeler Arası İlişki ve Mekânsal Gelişim Şeması (b)

TRA2 2014-2023 Bölge Planı Vizyonu "Doğal zenginliğiyle tanınmış, turizm ve tarımsal ürünleriyle markalaşmış, sınırları aşan kültürel mirasın imkânlarından yararlanmış, rekabet gücü yüksek işletmeleriyle ülkenin ve Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan ticaret ve lojistik merkezi bir Serhat Bölgesi" dir. Ardahan ili ve ilçelerinde bu vizyona ulaşabilmek için 70 alt başlıkta öncelikler ve tedbirler tanımlanmıştır. Şekil-5 'te TRA2 2014-2023 Bölge Planı'na göre Posof İlçesi özelinde gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar özetlenmiştir.

Şekil 5: 2014-2023 TRA2 Bölge Planı Gelişme Eksenlerine Göre Posof İlçesi'nde Yapılması Gereken Çalışmalar

3- ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE SONUÇLAR

Posof İlçesi Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Projesi kapsamında mevcut durum analizi kapsamında gerçekleştirilen yerel yöneticiler, oda yöneticileri, konu ile ilgili uzmanlar ile yürütülen derinlemesine görüşmeler ve ikincil

veri taramaları sonrasında ortaya çıkarılan proje önerileri saha çalışmaları ile tartışmaya açılmıştır.

Saha çalışmalarında iki aşamadan oluşan bir araştırma süreci izlenmiştir. Bu süreçler izlenme sırasına göre;

- Kalitatif araştırma
- Kantitatif araştırma

aşamalarından oluşmuştur. Böylelikle araştırma yöntemlerinden hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri birbirlerini tamamlayıcı olarak kullanılmıştır.

Kalitatif araştırma aşamasında faydalanılan görüşme teknikleri

- Derinlemesine görüşmeler
- Odak grup görüşmesi

şeklinde dir.

Kalitatif araştırma sürecinde yürütülen derinlemesine görüşmelerde uzman katılımcılarla görüşülmüştür. Katılımcıların uzmanlık alanlarında yürütülmesi önerilen projelerin olumlu ve olumsuz yönleri sorgulanmıştır.

Kalitatif araştırma sürecinde yürütülen odak grup görüşmesinde Posof Kaymakamı, Posof Belediye Başkan Yardımcısı, ilçe üreticileri ve ileri gelenlerinden oluşan bir grupla bir araya gelinmiştir. Proje önerileri üzerinde katılımcıların görüşleri alınmıştır.

Kantitatif araştırma sürecinde ise kalitatif araştırmalar sonucunda ortaya çıkan proje önerileri Ardahan Sanayi Odası üyesi olan şirketlerin yöneticileri ile yüz yüze anket görüşmeleri ile sorgulanmıştır. Yüz yüze anket görüşmeleri kapsamında görüşülen yönetici sayısı iki yüz on altıdır. Yürütülen anket çalışmasının hata payı %95 güven düzeyinde ± 0.053 'tür.

Anket çalışmasında üretilen her bir projenin gerekliliği tek tek sorgulanmıştır. Projelerin sonucunda elde edilecek olan katkı beklentileri araştırılmıştır. Belirtilen sorgulamalar kapsamında katılımcılara 5'li likert ölçekte hazırlanmış 40 soru ve 2 adet açık uçlu soru olmak üzere toplamda 42 adet soru sorulmuştur.

3.1. Kantitatif Araştırma Sonuçları

Anket kapsamında değerlendirilmesi istenen tüm projelere fazla ve çok fazla derecede destek verilmiştir. Lavanta üretimi projesi odak grup toplantısı ve derinlemesine görüşmelerde lavanta çiçeğinin bal kalitesi üzerinde olumsuz etkileri olacağından anket kapsamına alınmamıştır. Tıbbi ve aromatik bitkiler üretimi projesi ise TRA2 bölge planlarında Posof ilçesinde de

destekleneceğinden proje listesine eklenmiştir. Önerilen projelerle ilgili elde edilen genel sonuçlar çok fazla destek alan proje önerileri ve fazla derecede destek alan proje önerileri olmak üzere gruplanarak ve grup içlerinde projelerin öncelik değerlendirmelerine göre sıralanarak aşağıda paylaşılmıştır.

Çok Fazla Derecede Destek Alan Projeler

- Büyükbaş hayvan besiciliği ile üretilen hayvanların ve hayvansal ürünlerin iç ve dış pazarlara sunulmasına dönük proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Et işleme tesisi kurulması proje önerisi hayvan girdisinin Türkiye'den olması durumunda çok fazla derecede destek alırken Gürcistan'dan hayvan alımı söz konusu olduğunda bu destek fazla dereceye düşmektedir.
- Sanatoryum vb. branş hastanelerinin kurulumu ile bölgede hem yurt içi hem de yurt dışına hitap edilmesi proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Hayvansal ürünlerden deri işlenmesi ve bununla ilişkili tekstil sektörünün de geliştirilmesi proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Bölge ikliminin sporcuların yüksek irtifada daha fazla performans ve kondisyon kazanmalarına olan katkısının değerlendirilmesi, yürüyüş, tracking vb aktivitelerin gerçekleştirilmesi proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Bölgenin turistik potansiyelinin değerlendirilebilmesi için var olan tesislerin kalitelerinin arttırılması ve uluslararası markaların bölgeye çekilmesini içeren proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Bölgeye özgü olan kaz üretiminin yaygınlaştırılması ve iç ve dış pazara sunulması proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Bölgedeki doğal su kaynaklarının bölgeye özgü kırmızı benekli alabalık vb balık üretimi için değerlendirilmesi ile ilgili proje önerisi çok fazla derecede destek almıştır.
- Bölge kömür ihtiyacının daha ekonomik ve kaliteli yollardan sağlanması ile ilgili proje önerisi çok fazla derecede desteklense de boru hatlarının geçiş noktası olan ilçede doğalgaz kullanımının sağlanması talebi de özellikle mantıklı bir talep olarak dikkat çekmektedir.

Fazla Derecede Destek Alan Projeler

- Hayvan dışıklarının değerlendirilerek enerjiye dönüştürülmesi, yerel işletmelerin kendi enerjilerini sağlaması ve kaliteli gübre üretimi ile ilgili proje önerisi çok fazla dereceye oldukça yakın olsa da fazla derecede değerlendirilen destek almıştır.
- İthalatı ve ihracatı yapılan ürünlerin depolama ve sevkiyatlarının sağlanması ile ilgili antrepo ve lojistik proje önerisi fazla derecede destek almıştır.

- Bölgedeki dağların kış turizmi potansiyelinin kullanılması ile ilgili proje önerisi fazla derecede destek almıştır.
- Bölgedeki orman potansiyelinin ekonomiye kazandırılması ile ilgili orman ve orman ürünleri imalatı projesi fazla derecede destek almıştır. Ancak bölgedeki kısıtlı orman potansiyeli ve bölgenin koruma altında olan alanının fazla olması nedeniyle ucuz hammaddenin Gürcistan'dan alınarak katma değerli ürün ihracatı şeklinde gerçekleştirilmesi durumunda projenin desteği artacaktır.

3.2. Kalitatif Araştırma Sonuçları

Posof ilçesinde 50 katılımcı ile yapılan odak grup toplantısı ve yürütülen derinlemesine görüşmelerde dile getirilen görüşler şöyledir:

- Ardahan ve Posof'ta faaliyet gösteren tesislerin yurt içi ve yurt dışı pazarlara erişiminin sağlanması/arttırılması ve Posof'un stratejik konumunun değerlendirilmesi amacıyla komşu ülkelerle yapılabilecek ticarete konu ürünlerin ve sunulabilecek hizmetlerin belirlenebilmesine yönelik pazar araştırmalarının yapılmasına ivedilikle gereksinim duyulmaktadır.
- Katılımcıların genel kanaati Posof'ta "Özel Ekonomik Bölge Yerleşkesi" kurulmasının Posof için faydalı olacağıdır. Ancak "Özel Ekonomik Bölge Yerleşkesi" yerine 'Kafkas ülkeleri ortak üretim alanı' veya buna benzer bir üretim alanı oluşturularak serbest bölge ve sınır ticareti merkezi gibi yeni bir melez oluşum ile Posof'un cazibe merkezi hâline getirilebileceği önerisi de sunulmuştur.
- Posof'un kendine özgü başta içi-dışı kırmızı elma olmak üzere 14 çeşit elması ve eriği gibi meyve türleri bulunmaktadır. Bunların pazarlanabilmesi için mutlaka soğuk hava deposu yapılmalıdır.
- Posof'ta endemik ve aromatik bitkiler bulunmasından dolayı bunların milli ilaç endüstrisine kazandırılabilmesi için Tohum Bankası ve Ardahan Üniversitesi çatısı altında bir Tarımsal Araştırma Enstitüsü kurulması gerekir.
- Posof'ta kurulacak Antrepo ve Lojistik merkez Posof ve Ardahan'ın kalkınması için yararlı olur ve ihracatın artmasına katkıda bulunur.
- Ilgar dağı tünel çalışması en kısa sürede bitirilmelidir.
- Duple yol yapımının tamamlanması gerekir.
- Posof'ta orman ve orman ürünlerinin imalatına yönelik kurulacak yeni işletmeler bölge ekonomisi için yararlı olur. Ancak Posof'un yerli orman kaynaklarının kullanılmasının zamanla çevreye zarar verebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla orman ürünlerinin Gürcistan

gibi komşu ülkelerden getirilmesi ve imalatın Posof'ta yapılarak katma değeri yüksek ürünlerin üretilerek yurt içi ve yurt dışına pazarlanması teklif edilmiştir.

- Posof ve köylerindeki hayvanlardan elde edilecek sütlerin toplanıp, işleneceği bir kooperatifin kurulması gereklidir. Ancak bölgede kooperatifçilik istenilen düzeyde değildir: “ daha önce kooperatifçilik denemesi sonucu erik kurusu imalathanesi kurulmak istendi; bunun için gerekli makineler alındı fakat bu kooperatif işletmesi hayata geçemedi. Makineler hâlen atıl bir vaziyette beklemektedir”.
- Posof' lu süt üreticileri sütleri için yeterli pazar bulamamaktadırlar. Bölgedeki mandırada kaşar üretimi yapılmaktadır. Ancak bu üretim üç ay sürmektedir. Yılın geri kalanında üretilen sütün pazarlanmasında sorun yaşanmaktadır. Dolayısıyla katılımcılar süt üreticiliğinden ziyade besiciliğe yönelmesi gerektiğini düşünmektedirler.
- Bazı katılımcılar tarafından küçükbaş hayvan yetiştiriciliği önerilmiş; bir katılımcı da deve kuşu üreticiliği yapılmasını teklif etmiştir.
- Posof'ta kaliteli Simental ırkı büyükbaş yetiştirildiği ve Posof'un Simental Damızlık Merkezi olması istenmiştir.
- Bazı katılımcılar da Limuzin ve Chevale ırkı büyükbaş getirdiklerini ve bu hayvanların besicilik açısından Simental ırkından daha iyi randıman verdiğini belirtmektedirler.
- Besicilik alanında hayvansal ürünlerin işlenmesi, daha yüksek fiyatlarla pazarlanması yeni iş olanakları ile ilçenin istihdamın artırılması için et entegre tesisi kurulması istenmiştir.
- Dört adet TKDK projesi alındığını ancak TKDK projelerini hazırlamakta ve almakta zorlandıklarını bunun için bölgeye uygun birkaç tane tip proje hazırlanmasını ve kişilerin bu projelerden kendilerine uygun birini seçmesini istemektedirler.
- Posof'ta kurulacak yeni kaz çiftliklerinin kalkınma için faydalı olacağını düşünmektedirler.
- Şehirdeki büyükbaş hayvan potansiyelini değerlendirmek için Biyogaz tesisi kurulmasının maliyetinin yüksek olmasından dolayı rantabl olmadığı söylenmiştir.
- Güneş enerjisi tesislerinin kurulması ve bu konuda eleman yetiştirilmesi için Ardahan Üniversitesi ile işbirliğinin geliştirilmesi istenmiştir.
- Posof'taki doğal su kaynaklarının değerlendirilmesi için Alabalık tesisleri kurulmalıdır.
- Giyim sektörüne yönelik kurulacak bir işletme şehrin kalkınmasına yardımcı olur. Özellikle tekstil üzerinde durulmuştur.

- Hayvanlardan elde edilecek derileri işleyecek ve giyecek ürünler üretecek bir işletmenin kurulması ilçe ekonomisine katkı sağlayacaktır.
- Posof'ta yerli ve yabancı turist potansiyelini değerlendirmek için Kayak tesisi kurulmalıdır. Ancak bu tesisin Yalnızçam ve Sarıkamış Kayak Tesisleri ile rekabet etmemesi aksine tamamlayıcı özellikte olması gerektiği belirtilmiştir.
- Bölgenin yüksek rakımı sporcular için faydalı olduğundan, bu potansiyeli değerlendirmek için bir tesis kurulmalıdır.
- Posof'un yaz turizmi potansiyeli yayla turizmi, yamaç paraşütü, sportif olta balıkçılığı, kuş gözlemciliği gibi alanlarda değerlendirilmelidir.
- Bal konusundaki potansiyeli değerlendirmek ve üretimi artırmak için çalışmalar yapılmalı ve eğitimler düzenlenmelidir.
- Posof arıcılık için çok önemli bir bölgedir. Posof'un vadi olma özelliğinden dolayı arıcılık faaliyetleri yazın ve kışın bölge dışına çıkmadan yürütülebilmektedir. Bu açıdan kapalı bir havza özelliği göstermektedir. Ancak bölgede araziler sürülmediği için çiçek çeşitliliği azalmaktadır. Arazilerin sürülmesi, gerekirse azalan bazı bitki çeşitlerinin ekiminin yapılması gerekmektedir.
- Endemik bitki türlerinin varlığı ve Posof'un tam kapalı bölge olmasından dolayı Türkiye'nin en kaliteli ballarından olan Posof balı için coğrafi işaret ile etiket almalıdır. Bal paketleme ve dolum tesisi kurulmalıdır.
- Arıların kışlatılması için toplu kapalı alanların yapılması gerekir. Ancak üreticiler bu alanlara arılar arasında salgın hastalıkların yayılma riskinin artacağı düşüncesiyle karşı çıkmaktadırlar. Bu konuda üreticilerin mutlaka eğitilmesi gerekir.
- Posof'un kendine özgü içi-dışı kırmızı elma ve Posof fasulyesi gibi tarım ürünlerinin üretimini artırılmalı ve tanıtımı yapılarak iç ve dış pazara sunulmalıdır.
- Bölgede lavanta yetiştiriciliğinin yapılması konusunda sunulan teklif lavanta yetiştiriciliğinin Posof balının içerik değerlerini değiştireceği ve balın kalitesini olumsuz yönde etkileyeceği için uygun bulunmamıştır.
- Posof'un iklimi dolayısı ile Sanatoryum gibi özel branşlara yönelik sağlık merkezleri kurulmalıdır.

Bölgenin kömür ihtiyacının Gürcistan yoluyla daha ekonomik yollardan sağlanabileceği, ithal edilen kömürün çevreyi etkilemeyecek şekilde Posof'ta depolanıp iç pazara sunulabileceği önerisinde bulunulmuştur.

4. POSOF İÇİN ÖNERİLEN KALKINMA STRATEJİLERİ VE PROJELERİ

Posof kalkınması için yapılan analiz çalışmalarından son üç aşamalı uygulama stratejisi geliştirilmiştir. Bunlar uygulama sırasıyla aşağıda verilmiştir:

1. Üst ölçekli plan kararları ile Çevresel Sürdürülebilirlik ve Rekabet Edebilirlik eksenlerine hizmet eden ve diğer eksen tedbirlerine kolaylaştıran (Şekil-3, 4 ve 5) Arazi Kullanım, Çevre Düzeni Planı ve İmar Planların Posof için geliştirilen kalkınma projeleri kararlarına (Tablo-3) göre hazırlanacaktır.
2. Sosyal Kalkınma ve Rekabet Edebilirlik eksenleri hizmet eden mekân, arazi ve kaynak kullanımı olmayan Tablo-2 verilen kolaylaştırıcı projeler hayata geçirilecektir ve devam ettirilecektir.
3. Rekabet Edebilirlik eksenleri ve ekonomik kalkınmaya hizmet eden Posof kalkınma projeleri gerçekleştirilecektir.

Mekânsal planlar yapılmadan sosyal, ekonomik, insani ve çevresel kalkınmadan bahsedilemez. Kalkınma projelerinin uygulanabilmesi için önce Ardahan ili ve ilçelerin kapsayan Çevre Düzeni Planı, Arazi Kullanım Planı ile Posof ilçe ve mücavir sınırlarını içeren Nazım İmar ve Uygulama İmar Planları yapılmalı veya geliştirilen projelerin mekânla ilişkisi kurulmalıdır. Üst ölçek plan öncelik ve tedbirleri ile Posof özelinde geliştirilen projelerin ilişkilendirilerek, arazi kullanım ilkelerinin belirlenmesi, tesis ve faaliyet alanlarının belirlenmesi, koruma ve geliştirme ilkelerinin alanlarının özelliklerine göre belirlenmesi, mera, su kaynakları ve orman varlığının tam tespiti ve kullanımı ve kayıt altına alınması sağlanmalıdır. Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planları ile sağlıklı ve planlı kentleşme, sosyal, kültürel ve teknik altyapı alanlarının belirlenmesi sağlanmalıdır.

Planlama sürecinde sonra ise öngörülen projelerden kamu yatırımı ve koruması gerektiren alanların kamulaştırması veya tahsisi için ve de özel sektöre yatırımı için mülkiyet sorunları çözülmüş uygun alanların yaratılması için İmar Kanununun 18. Maddesi uyarınca Arsa ve Arazi Düzenlemesi yapılması toprak edinimi için en uygun seçenek olarak dikkate alınmalıdır. Kamu ve STK'lar Tablo-6'da verilen Posof kalkınma projelerinin uygulanmasını kolaylaştıracak faaliyetler zaten bölgede önceden beri yapılmaktadır. Posof kalkınma stratejisinde ele alınmasının sebebi içeriklerinin Tablo-7'de verilen kalkınma projelerine göre içeriğinin genişletilerek sürekli ve yaygın bir şekilde yürütülmeli ve Posof ilçesinde nitelikli işgücü kapasitesinin ve verimliliğinin arttırılması sağlanmalıdır.

Tablo 2: Kolaylaştırıcı 2 Adım Projeleri

Proje Adı	Amacı	İlgili Kurum	Gelişme Eksen
Posof büyükbaş barınak tip projelerinin ve hayvancılık broşürlerinin hazırlanması	Büyükbaş hayvancılık altyapısını geliştirme	İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, SERKA	Rekabet Edebilirlik
Üretim sektöründe işgücü eğitim programları	Yetişmiş işgücü ihtiyacını gidermek	İŞKUR, SERKA, Üniversite	Sosyal Kalkınma ve Rekabet Edebilirlik
Hizmet sektörü insan kaynağını geliştirmeye yönelik kurs programlarının açılması	Markalaşma, e-ticaret ile artı atma değer yaratan iş kolları oluşturma	İŞKUR, SERKA, Ardahan Üniversitesi, Meslek Odaları STK'lar	Sosyal Kalkınma ve Rekabet Edebilirlik
Posof tanıtım projesi	Yazılı, görsel ve internet ortamında Posof'un hem turizm hem de yatırım olanakları açısından tanıtılması	Posof Kaymakamlığı, Ardahan Valiliği, SERKA, STK'lar	Sosyal Kalkınma

Tablo 3: Bölge Planı Gelişme Eksenleri ve Saha Çalışması Sonrası Posof İlçesi İçin Geliştirilen Kalkınma Projeleri

Proje Türü	Detay Proje Başlığı	Amacı	Yapılacak İşler
Bitkisel Üretim	Tıbbi ve aromatik bitkiler	Tıbbi ve aromatik bitkilerin orman ve doğal alanlarından toplanması, özel alanlarda üretimi, işlenmesi, yurt içi ve dışı pazarlanması	Üretim alanı tahsisi, Üretici eğitimi, Pazar araştırması, Destek
Hayvancılık	Besicilik, (Büyükbaş hayvan)	Bölgedeki meraların etkin kullanımı ile gerek ülke içi gerekse de ülke dışı pazarlara canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin pazarlanması	Veteriner hekim sayısının yeterli seviyeye getirilmesi, Eğitim, Mera Islahı, Tesis yeri tahsisi, Tesis kurulumu, Destek, Coğrafi işaret
Hayvancılık	Et işleme tesisi	Ülke içi ve ülke dışından (Gürcistan) temin edilen hayvanların ürünlerinin katma değerli hâle getirilerek iç ve dış pazara sunulması	Yer tahsisi, Destek, Pazar araştırması, Markalaşma, Kalifiye personel temini, Coğrafi işaret
Hayvancılık	Deri üretimi	Hayvan ürünlerinden deri çıktısının katma değerli şekilde giyim sektörüne (ulusal-uluslararası) sunulması	Yer tahsisi, Destek, Pazar araştırması, Markalaşma, Kalifiye personel temini,

Hayvancılık	Kaz üretim çiftliği	Bölgeye özgü olan kaz üretiminin yaygınlaştırılması ve iç ve dış pazara sunulması	Yer tahsisi, Destek, Pazar araştırması, Markalaşma, Kalifiye personel temini, Veteriner temini, Coğrafi işaret, Eğitim,
Hayvancılık	Alabalık üretimi	Bölgedeki doğal su kaynaklarının bölgeye özgü kırmızı benekli alabalık vb balık üretimi için değerlendirilmesi	Yer tahsisi, Destek, Pazar araştırması, Eğitim, Coğrafi işaret, Markalaşma, Veteriner temini
Turizm	Kış turizmi	Bölgedeki dağların kış turizmi potansiyelinin kullanılması	Yer tahsisi, Destek (Turquality vb), Tanıtım, Altyapı temini, Teknoloji yatırım, Pazar araştırması
Turizm	Yaz turizmi	Bölge ikliminin sporcuların yüksek irtifada daha fazla performans ve kondisyon kazanmalarına olan katkısının değerlendirilmesi, yürüyüş, tracking vb aktivitelerin gerçekleştirilmesi	Yer tahsisi, Tanıtım, Destek, (Turquality vb), Altyapı temini, Teknoloji temini, Pazar araştırması
Turizm	Sağlık turizmi	TRA2 alt bölgesi ve bölge ülkelerindeki sağlık tesisi boşluğunun doldurulması ve bölge ikliminden dolayı sanatoryum vb branş hastanelerinin kurulumu	Yer tahsisi, Destek, Pazar araştırması, Altyapı temini, Teknoloji temini, Tanıtım
Turizm	Turistik tesis altyapısının kurulması ve geliştirilmesi	Bölgenin turistik potansiyelinin değerlendirilebilmesi için varolan tesislerin kalitelerinin artırılması ve uluslararası markaların bölgeye çekilmesi	Yer tahsisi, Tanıtım, Destek, (Turquality vb), Pazar araştırması, Teknoloji temini,
Lojistik	Antrepo ve Lojistik	İthalatı ve ihracatı yapılan ürünlerin depolama ve sevkiyatlarının sağlanması	Yer tahsisi, Ürün gamının belirlenmesi, Taşımacılık sisteminin belirlenmesi, Kars'ta kurulması planlan lojistik merkezle uyum sağlanması, Destek
Lojistik-Ticaret	Kömür ithalatı	Bölge kömür ihtiyacının daha ekonomik ve kaliteli yollardan sağlanması	Yer tahsisi, Destek, Lojistik altyapı, Pazar araştırması, Tanıtım
Doğal Kaynak	Orman ve Orman Ürünleri İmalatı	Bölgedeki orman potansiyelinin ekonomiye kazandırılması	Yeşil kalkınma ile uyumlu üretim, Altyapının hazırlanması, Yer tahsisi, Eğitim, Pazar araştırması, Destek

SONUÇ

Proje önerileri TRA2 kalkınma planlarındaki gelişme eksenlerine uyumlu olarak hayvancılık, bitkisel üretim, turizm, lojistik ve doğal kaynaklar olmak üzere 5 sektöre göre sunulmuştur. Sunulan tüm proje önerileri uygulanma desteği bakımından kabul edilebilir destek düzeyi olan çok fazla ve fazla derecede destek almışlardır.

Kantitatif araştırma sonuçlarına göre ön plana çıkan projeler belirlenmiştir. Hayvancılık, turizm (sağlık turizmi, yaz turizmi), lojistik-ticaret temelli projeler çok fazla derecede destek almışlardır. Bu projelerden öncelikli olarak ön plana çıkan projeler; besicilik, et işleme, sanatoryum kurulumu, deri üretimi, yaz turizmi, turistik tesis kapasitesinin geliştirilmesi, kaz üretimi, alabalık üretimi ve kömür ihracatıdır.

Destek bakımından ikinci derecede sıralanabilecek olan projeler ise antrepo ve lojistik, kış turizmi, orman ve orman ürünleri imalatıdır.

Posof ilçesinin özellikle yerel yönetim (kaymakamlık, belediye) tarafından kalkınması yönünde aldığı destek önemlidir. Posof İlçesinde yaşamayan ancak ilçeye bağlı koparmamış olan sanayi ve ticaretle ilgilenen Posofluların gerçekleştirilecek olan projelere destek verme potansiyellerinin bulunması önemlidir.

Bu araştırma kapsamında yapılacak kalkınma projelerinde veya daha sonradan geliştirilecek diğer projelerde aşağıdaki önerilerin dikkate alınması önemlidir. Bunlar özetle;

- Posofluların ve Posof'tan göç etmiş bireylerin ilçeye aidiyetlerinin yüksekliği projelerin gerçekleştirilme olasılıklarını artırma potansiyelleri nedeniyle mutlaka değerlendirilmelidir.
- Kamu teşvik sistemindeki zorlukların aşılması için projelerin paketler hâlinde vatandaşa sunulması, proje yürütücüsü olan vatandaşlara da ödeme kolaylığı sağlanması önemlidir.
- Bölgenin turizm potansiyeli mutlaka değerlendirilmelidir.
- Bitkisel üretim özellikle hayvancılığı destekleyecek şekilde geliştirilmelidir.
- Bölgeye ait ürünlerde markalaşma yönünde adımlar atılmalı coğrafi işaret alımı sağlanmalıdır.
- Sınır kapısı özellikle ihracat konusunda önemlidir. Bu nedenle etkin bir şekilde kullanılmalıdır.
- Bölgesel üretimin (bal, Posof elması, hayvansal ürünler) pazarlanacağı iç ve dış pazarlarda Pazar araştırması yapılmalıdır.
- Gürcistan ve bölge ülkelerinden ucuz hammadde alımı ve bu hammadde ile üretilecek olan katma değerli ürünlerin bölge ülkelerine pazarlanması potansiyeli mutlaka kullanılmalıdır.

- Ilgar dağına açılan tünelle özellikle Gürcistan'dan yapılacak olan kömür ithalatı durumunda bölgenin korunan alanlarına kömürün temas etmeden iç piyasaya aktarılması için önemlidir.
- Posof'ta keşfedilen kömür ve linyit yataklarının yaban hayatına zarar vermeden değerlendirilmesi ithalat ihtiyacını maliyetleri azaltacaktır.
- Posof'un erişilebilirlik anlamında uluslararası yol üzerinde bulunması, hızlı tren ve tren hatlarına yakınlığı ürünlerin pazarlanmasında önemli avantaj sağlayacaktır.
- Bölgede kamu personelinin özellikle veteriner ve sağlık hizmetleri alanında çalışanlar olmak üzere uzun süreli kalmasının teşviki sağlanmalıdır.
- Bölgedeki arı ırkının korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Bölgedeki bitki potansiyelinin korunması için mutlaka tohum bankası projesi uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abacı, T. Z. (2015). "Ardahan Tarımında Gelişmiş Teknolojilerin Uygulanabilirliği". İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5(1), 37-44.
- Ardahan Valiliği, (2013). Ardahan Yatırım Rehberi. Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Ardahan Valiliği
- Ardahan Valiliği, (2017). Ardahan İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Ardahan.
- Aydın, A. (2014). Ardahan İlinde Arıcılık Faaliyetleri ve Sorunları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, (2009), Ardahan Posof Yaban Hayatı Geliştirme Sahası Gelişme ve Yönetim Planı
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, (2013), Ardahan İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023. (<http://bolge13.ormansu.gov.tr/13bolge/Files/mevzuat/Ardahan.pdf>) Erişim Tarihi: 17.10.2018
- Emecen, F. (1993). Çıldır Eyaleti maddesi TDV. İslam Ansiklopedisi, Cilt VIII, Ankara.
- Halaçoğlu, Y. (1991). Ardahan maddesi TDV. İslam Ansiklopedisi, Cilt III, İstanbul.
- Kaya, G. (2005). "Posof Çayı Havzasında Yerleşmeler". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 71-96.
- Konukçu, E. (1999). Ardahan Tarihi. Ankara: Kültür Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR-50930/istatistikler.html> (Erişim Tarihi: 18.10.2018).
- Patacı, S. (2016), "Ardahan Kale ve Kuleleri". Sami Patacı (Ed.) Ardahan Kale ve Kuleleri içinde (s. 28-104). Ardahan: Duru Ofset.
- Posof Kaymakamlığı, (2018), Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü 2018 Brifingi
- SERKA, TRA2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı,
- SERKA, (2013), Ardahan İli Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi
- SERKA, (2013), Ardahan'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları.
- Topcuoğlu, A. (2015). Ardahan ve İğdır İllerinin Karşılaştırmalı Yapısal Analizi: Statik Girdi-Çıktı Modeli İle Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK, (2013), Hanehalkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar: 2004-2013. Ankara: TÜİK.
- TÜİK, (2013), Seçilmiş Göstergelerle Ardahan 2013. Ankara: TÜİK.
- TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I-

SOSYO-POLİTİK, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ BAĞLAMDA
DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I-

SOSYO-POLİTİK, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ BAĞLAMDA
DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Ahmet Kutsi Tecer'in, Anadolu'nun henüz keşfedilmemiş değerlerini hatırlatan o meşhur şiirine atıfla, '*orda bir yer var uzakta...*' demekten kendimizi alıkoyamıyoruz, konu Ardahan olunca... Coğrafi uzaklığının da beraberinde getirdiği, görece bir yalıtılmışlık içerisinde olan Ardahan ili ile ilgili pek az akademik çalışma vardır. Bu bakımdan, nice değer ve potansiyelleri henüz tam anlamıyla keşfedilmemiş ve kayda geçirilmemiş olan Ardahan'la ilgili yapılacak her türlü bilimsel çalışma, büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda kitabın hazırlanmasındaki temel amacımız; Ardahan'ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra, ilin hâlen bakir sayılabilecek pek çok değerleri, varlıkları ve potansiyelleriyle ilgili geniş ve ayrıntılı bir bilimsel envanter oluşturabilmektir. Nitekim Ardahan, taşıdığı kadim birikimi ve gücüyle, ayrıca ekonomik, sosyal ve kültürel alandaki zenginlikleriyle, ülkemizin kalkınmış mekânlarından biri olmaya muktedir; geçmişten günümüze özü her daim gür, güzide bir Anadolu toprağıdır.

Ardahan siyaseti, tarih ve arkeolojisi, edebiyat ve kültürü, sosyo-ekonomisi, hayvancılığı ve arıcılığını konu alan ve değerlendiren 21 bilimsel makaleden oluşan bu kitap, bir şehir monografisidir. Ancak Ardahan ili, tarihi, yer altı ve yerüstü pek çok zenginlikleri ile tek bir kitapta, bütünüyle tüketilemeyecek ölçüde, geniş bir değer spektrumuna sahip olduğundan, "Ardahan Değerlemeleri I", serimizin ilk kitabıdır.

Yerel yöneticilerden, siyasal aktörlere, akademisyenlerden bürokratlara kadar çok farklı kesimlerin ilgisini çekebileceğine inandığımız bu kitabın, disiplinlerarası niteliği ile Ardahan'la ilgili önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

NOBELBİLİMSELESERLER

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD ŞTİ.
Markasıdır.

Rasımpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok. Güleryüz Apt.
No:9 Daire:3 Kadıköy / İSTANBUL Tel-Faks: +90 216 418 20 10
nobel@nobelyayin.com|okuyucu@nobelyayin.com

www.nobelyayin.com

nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ

-|-

Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaşı

Yazarlar

Doç. Dr. İhsan Kurtbaşı
Adem Keser
Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar Soysüren
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Uyaniker
Emre Gezer
Dr. Öğr. Üyesi Sami Patacı
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Oral Patacı
Dr. Öğr. Üyesi Hamza Kolukısa
Prof. Dr. Şüreddin Memmedli
Dr. Öğr. Üyesi İkrâm Çınar
Prof. Dr. Adem Üzümcü
Arş. Gör. Tarık Duran
Arş. Gör. Ramazan Taşçı
Prof. Dr. Ali Çımat
Dr. Öğr. Üyesi Güven Gürkan İnan
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Kılıç
Prof. Dr. Berrin Filizöz
Arş. Gör. Dr. Mehmet Gür

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Bilen
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Topcuoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Kutay Üstün
Dr. Öğr. Üyesi Özlem Eştürk
Doç. Dr. Seymur Ağazade
Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan
Arş. Gör. Ömer Atalay
Doç. Dr. Ötügen Senger
Öğr. Gör. Kemal Yazıcı
Doç. Dr. Aziz Gül
Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz
Prof. Dr. Ahmet Güler
Dr. Selim Bıyık
Zir. Müh. Gökhan Kavak
Yük. Müh. Abdurrahman Aydın
Arş. Gör. Emre Uğurlutepe
Prof. Dr. Osman Kaftanoğlu

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I- Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Bilimsel Eserler No. : 193
ISBN : 978-605-2149-92-8
Basım Sayısı : 1. Basım, Mart 2019

© Copyright 2019, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. 'NOBEL BİLİMSEL ESERLER' Bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -I- Sosyo-Politik, Kültürel ve İktisadi Bağlamda Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXII+ 532 s. 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-605-2149-92-8

1. Siyaset 2. Kültür 3. Ekonomi 4. Ardahan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezh Kitabeveleri, Prefix, Remzi Kitabeveleri, TveK Mağazaları

SUNUŞ

Üniversiteler, toplumların teknik ve insanî düzeydeki beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere bilgiyi üreten, ürettiği bilgiyi işleyerek, bölgesi, ülkesi ve insanlık için anlamlı ve yararlı çıktılara dönüştüren bilimsel merkezlerdir. Ardahan Üniversitesi, hedef olarak Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu'ya açılan bir bilim kapısı olmayı, kendi hinterlandındaki bu geniş coğrafyanın ihtiyaçlarını gözeterek bilimsel faaliyetler yapmayı, işbirlikleri geliştirmeyi ve bölgesel kalkınmada içinde bulunduğu coğrafyanın ufku olmayı misyon edinmiş bir üniversitedir. Bu misyon doğrultusunda Üniversitemiz, fikri ve vicdanı hür, milli ve kültürel değerlerine bağlı, eleştirel düşünen, girişimci, başarılı ve üstün nitelikli bireyler yetiştirme hedefi doğrultusunda, hitap ettiği coğrafyanın potansiyellerini açığa çıkararak, katma değerler üretme yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

Bu doğrultuda kuruluşundan bu yana henüz on bir yıl geçmiş olan Üniversitemiz, bir yandan güçlü bir fizikî alt yapı oluşturmaya çalışırken, öte yandan özgür çalışma ortamı içerisinde, çalışanlarının mensup olmaktan gurur duyduğu, niceliksel ve niteliksel bakımdan yetkin akademik kadrosuyla eğitim/öğretim faaliyetlerine başarıyla devam etmektedir. Bu kapsamda, küreselleşen dünyayı iyi okuyup, bölgemizin ve ülkemizin gerçeklerini göz ardı etmeden, kalite odaklı araştırma ve projeler üretmenin, patent çalışmaları yapmanın gayreti içinde olan Üniversitemiz; şehirle bütünlük bir şekilde, kamu ve özel sektör işbirliğini sağlayarak, bilgiyi teknolojiye dönüştürmeye odaklanmıştır. Bu hedef çerçevesinde, Üniversitemiz, ilimizin, bölgemizin ve uzandığı coğrafyanın geliştirilmeye açık somut/soyut zenginliklerini gün yüzüne çıkarmaktadır. Kanaatimce Ardahan gibi kadim bir ilimizin, bilimsel olarak etraflıca incelenmesi için Üniversitemiz, önemli bir ortam sağlamaktadır.

Tarihsel düzeyde, Üniversitemize adını veren Ardahan ilimiz, geçmişte Türklerin Anadolu'ya giriş ve geçit kapısı iken; günümüzde Kafkasya ve Orta Asya'ya açılan kapımız olma özelliği ile jeopolitik önemini korumaktadır. Açılması beklenen Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ve Borçka'da inşası planlanan Muratlı Gümrük Kapısı ile birlikte, Ardahan ve çevresi, ülkemiz açısından stratejik bir öneme sahip olmasının yanı sıra; muazzam düzeyde turistik ve lojistik fırsatlarıyla öne çıkmaktadır. Ekonomik açıdan, sahip olduğu et, süt, tereyağı, kaşar ve bal gibi hayvansal ürünler göz önünde bulundurulduğunda, Ardahan, yapılacak yeni yatırımlarla, sosyo-ekonomik kapasitesi açığa çıkarılması gereken güzide bir ilimizdir. Sosyal düzeyde ise; örf, adet, gelenek, görenek ve folklorik zenginlikleri ile pek çok kıymeti bünyesinde taşıyan Ardahan'ın yerel kaynaklarının bilimsel bilgiler ışığında incelenip, ekonomik ve toplumsal bir kıymete dönüştürülmesi konusunda Üniversitemizin, sorumlu kurumların başında geldiği bir gerçektir.

Bu bağlamda, Üniversitemiz üzerine düşen görevi yerine getirme hususunda, somut projeler üreterek önemli katkılar sağlamaktadır. Nitekim bugüne kadar gerçekleştirdiği birçok bilimsel etkinliğin yanı sıra; Üniversitemizin 10-12 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlemiş olduğu I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, bu vizyonun bir tezahürü olarak alanındaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Sempozyumun ana teması olan Ardahan Değerlemeleri başlığı altındaki çalışmaların toplandığı bu kitap, ilimizin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısıyla ilgili kapsamlı ve özgün bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayan ilk 'derleme kitap' olma özelliğini taşımaktadır. Üniversitemizin ön ayak olduğu bu kıymetli çalışmanın, ilgili okurlara yarar sağlamasını içtenlikle temenni ederim.

Prof. Dr. Mehmet Biber
Ardahan Üniversitesi Rektörü

EDİTÖRDEN

Anadolu folkloru ile ilgili önemli çalışmalar yapmış olan şair Ahmet Kutsi Tecer'in, Anadolu'nun henüz keşfedilmemiş değerlerine ilişkin, belli bir yakınma içeren, o meşhur şiirine atıfla, '*Orda bir yer var uzakta...*' demekten kendimizi alıkoyamıyoruz, konu Ardahan olunca... Coğrafi uzaklığının da beraberinde getirdiği, görece bir yalıtılmışlık içerisinde olan Ardahan ile ilgili pek az akademik çalışma vardır. Bu bakımdan, nice değer ve potansiyelleri henüz tam anlamıyla keşfedilmemiş ve kayda geçirilmemiş olan Ardahan'la ilgili yapılacak her türlü bilimsel çalışmanın, çok kritik bir önemi haiz olduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte, geniş bir perspektifi gerektirebilecek bu tür çalışmaların yapılması; ilin tarihsel, sosyolojik ve ekonomik açıdan yeniden inşası için gerekli hamleleri tetikleyebilecek ve uzun vadede toplumsal bellek oluşturabilecek bir potansiyel taşımaları bakımından, oldukça büyük değer taşımaktadır.

Bu çerçevede münferit çalışmaların ötesinde, Ardahan'la ilgili kapsamlı bir envanter oluşturma düşüncemiz; aslında nice zamandır köklü bir şekilde içimizde yer etmiş idi. Sözü edilen bu arzumuzu gerçekleştirebilme mecralarımızdan biri, 10-12 Ekim 2018 tarihinde Üniversitemiz ev sahipliğinde gerçekleştirdiğimiz I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu oldu. Elinizdeki bu kitap, sözünü ettiğim I. Uluslararası Siyaset ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nun 'Ardahan Değerlemeleri' adlı kategorisinde sunulmuş olan ve hakem değerlendirmesinden geçmiş makalelerden yapılan bir 'seçki' niteliğindedir.

Kitabın hazırlanmasındaki temel hedefimiz; siyasetinden ekonomisine, edebiyat ve kültüründen hayvancılığına kadar, Ardahan'ın pek çok farklı boyutunun bilimsel şekilde ele alınmasıdır. Öncelikli amacımız ise; Ardahan'ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra, ilin hâlen bakir sayılabilecek pek çok değer, varlık ve potansiyelleriyle ilgili geniş ve ayrıntılı bir bilimsel kaynak oluşturabilmektir. Nitekim Ardahan, taşıdığı kadim birikimi ve gücüyle, ayrıca ekonomik, sosyal ve kültürel zenginlikleriyle, ülkemizin kalkınmış mekânlarından biri olmaya muktedir; geçmişten günümüze özü her daim gürr, kıymetli ve güzide bir Anadolu toprağıdır.

Tarihsel açıdan Ardahan'daki Türk varlığı, M.Ö. 720 yılında bir Türk kavmi olan Kıpçaklar'ın ataları olan Kimmerler'e dek uzanır. Şehir, adını 628 yılında Hazar Türklerinin bir kolu olan Arda Türklerinin eline geçmesinden

sonra almıştır. 1069’da Alparslan tarafından fethedilerek Selçuklu Devleti’nin egemenliğine giren Ardahan, 1551 yılında ise Osmanlı İmparatorluğu’na katılmıştır. 1828-1855 yıllarında Kars ve Batum ile birlikte savaş tazminatı olarak Ruslar’a bırakılan Ardahan; 40 yıl sonra, 1918 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na iade edilmiştir. Ancak bundan altı ay sonra, Mondros Ateşkes Anlaşması’yla Ermeni ve Gürcülerin işgaline uğramış, ardından 23 Şubat 1921’de düşman işgalinden kurtarılmıştır. Yakın tarihimizde, 7 Temmuz 1921’de vilayet yapılan Ardahan, 1926 yılında ilçe yapılarak Kars’a bağlanmış; 1992 yılında ise tekrar il statüsüne kavuşmuştur. Bu çerçevede Türklerin Anadolu’ya giriş kapısı olan Ardahan, yaklaşık olarak 3 bin yıldır, Türk milletinin şanlı tarihinin kadim bir parçasıdır. Turistik açıdan, ekonomik, kültürel, folklorik, coğrafi ve turistik bakımdan, ülkemizin potansiyel zenginliği oldukça fazla olan illerinden biridir. Neticede pek çok kıymeti bünyesinde bulunduran Ardahan ilini, burada bütün boyutlarıyla ifade edebilmem mümkün olmayacağından, kitabın adının yansıttığı ve çalışmanın üzerine inşa olunduğu temel formülasyonu, aşağıda üç madde altında, kısaca, özetlemek isterim.

İlk olarak, ‘Ardahan **Değerlemeleri**’ başlığında ‘değerleme’ kelimesine bir açıklık getirmek isterim. Değerleme kavramı literatürde, maddi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlardaki değerlerinin saptanması işlemidir. Hukuki açıdan değerlendirme, ‘kıymet takdiri’ anlamında kullanılmaktadır. Gündelik dilde ise, bir malın değerini belirlemek, takdir, değer biçme ve değerlendirmeye yargıda bulunma gibi anlamlara gelmektedir. Bu çerçevede ‘değerleme’ tabiri, Ardahan ilinin yer altı ve yer üstü varlıklarının tespitine hizmet edebilecek akademik yaklaşımları vasıflandırmak üzere kullanılmıştır. Bu çerçevede disiplinlerarası çalışmaları gerektirecek böylesi bir girişim; pek çok kişinin gözünden Ardahan’ın varlık ve potansiyellerine ilişkin bir takım spesifik değerlemelerin sistematik bir sentezinin yapılmasını gerektirir.

İkinci olarak, kitabın alt başlığında, **Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar** şeklinde üç ana kavram yer almaktadır. Bu kavramlar, makalelerin içeriğine ve niteliğine uygun olarak belirlenmiştir. *Değerler* kavramı, Ardahan’ın sahip olduğu maddi ve manevi varlıklarını ele alan çalışmaları işaret etmek için tercih edilmiştir. *Potansiyeller* kavramı, Ardahan’ın hâlihazırda görünür olan ve gelecekte açığa çıkarılabilecek gizil güçlerini ifade etmek için kaleme alınan makaleleri yansıtmaktadır. *Yaklaşımlar* kavramı ise, yazarların tespit ettiği Ardahan’a ilişkin sorunlara, çözüm önerilerine ve kişisel yaklaşımlara atfen kullanılmıştır. Dolayısıyla Ardahan’ın siyaseti, tarihi ve arkeolojisi, edebiyatı ve kültürü, sosyo-ekonomisi, hayvancılığı ve arıcılığını ele alarak çeşitli değerlendirmelerde bulunan bu kitap; bir nevi bir şehir monografisidir.

Üçüncü olarak, kitabın başlığında bir numaralandırmaya gidilerek 'Ardahan Değerlemeleri I' ifadesi kullanılmıştır. Buradaki maksadımız; bu çalışmada eksik bırakmış olabileceğimiz bazı hususları, serinin sonraki çalışmalarında telafi yoluna gidebilme hakkımızı saklı tutmaktır. Nitekim Ardahan ili, geniş bir perspektifle, etraflıca, ele alınmayı gerektiren pek çok varlık ve potansiyeli ile tek bir kitapta bütünüyle tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahiptir. Böylesi bir zenginliğin ancak uzun vadeli ve uzun erimli çalışmalarla ortaya çıkarılabileceğine ve serimlenebileceğine inanıyoruz.

Burada bu yazıyı sonlandırırken; kitap fikrinin ortaya çıktığı ilk andan itibaren, engin birikim ve tecrübeleri ile bize yol gösteren, cesaretlendiren ve bizlerden hiçbir desteği esirgemeyen Ardahan Üniversitesi Rektörü, Sayın Prof. Dr. Mehmet Biber Hocamız'a en içten teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Yerel yöneticilerden, siyasal aktörlere; akademisyenlerden bürokratlara kadar çok farklı kesimlerin ilgisini çekebileceğine inandığımız bu kitabın, disiplinlerarası niteliği sayesinde, Ardahan'la ilgili önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	III
Editörden.....	V

ARDAHAN SİYASETİ

BÖLÜM 1

SİYASİ MESELE TEMELLİ OY VERME DAVRANIŞI VE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ OLUŞMASINDA REEL SORUNLARIN ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Ardahan İli Örneği

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Özet.....	3
Giriş.....	5
1. Araştırmanın Metodolojisi	7
2. Araştırma Bulgularının Analizi Ve Değerlendirilmesi.....	9
2.1. Sosyodemografik Özellikler	10
2.2. Genel ve Yerel Sorun Algısı	12
2.2.1. Ekonomi, İşsizlik ve Yoksulluk Sorunu	16
2.2.2. Altyapı Sorunları ve Geri Kalmışlık Sorunu (%27,0).....	18
2.2.3. Terör Sorunu.....	22
2.2.4. Tarım Ve Hayvancılık Politikalarıyla İlgili Sorun.....	22
2.2.5. Siyaset Ve Siyasal Aktörlerle İlgili Sorunlar.....	25
2.2.6. Eğitim Sorunu	27
2.2.7. Diğer Sorunlar.....	29
2.3. Siyasal Tercihlerin Oluşmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Kısa Bir Betimleme	29
2.3.1. Siyasal Bilgi/Bilinç Düzeyi ve Siyasal Tercihlerin Oluşmasında Reel Sorunların Etkisi.....	31

2.3.2. Seçmenlerin Kararlarının Netleşme Zamanı Üzerinden Bağlamsal Bir Değerlendirme	32
Sonuç.....	37
Kaynakça.....	41

BÖLÜM 2

SOSYAL MEDYA VE SİYASAL KATILIM İLİŞKİSİ: Ardahan İli Örneğinde Üniversite Gençliği Üzerine Bir Araştırma

Adem Keser

Özet	43
Giriş.....	44
1. Siyasal İletişim Süreci	46
2. Sosyal Medya Ve Sosyal Medyanın Özellikleri	48
2.1. Sosyal Medyanın Araçları	49
2.2. Sosyal Medya ve Geleneksel Medyanın Karşılaştırılması	50
2.3. Dijital Aktivizm.....	51
2.4. İfade Özgürlüğü Alanı Olarak Sosyal Medya.....	52
2.5. Siyaset ve Sosyal Medya.....	54
3. Yöntem.....	56
3.1. Hipotezler.....	57
3.2. Bulgular	58
3.2.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Siyasete İlgili Düzeyleri.....	58
3.2.2. Katılımcıların Bir Önceki Milletvekili Genel Seçimlerinde (1 Kasım 2015) Oy Kullanma Durumu ve Oy Verdikleri Partiye Olan Bağlılık Düzeyi.....	59
3.2.3. Katılımcıların Gelecekte Aktif Siyasette Görev Alma Düzeyi.....	61
3.2.4. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanım Sıklığı ve Sosyal Medya Kullanım Süreleri	62
3.2.5. Katılımcıların Sosyal Medya Üzerinden Siyasal Bir Gruba, Etkinliğe Üye Olma ve Siyasal Gösteri, Miting veya Eyleme Katılma Düzeyi	63
3.2.6. Katılımcıların Sosyal Medyada Politik Tartışmalara Girme ve Politik Paylaşımarda Bulunma Düzeyi ve Sosyal Medyada Politik Varlık Göstermeme Sebepleri	64
3.2.7. Katılımcıların Cinsiyete Göre Sosyal Medya ve Siyaset ile İlgili Görüşlerinin Farklılaşma Düzeyi	66

3.2.8. Katılımcıların Sosyal Medya ve Siyaset ile İlgili Görüşlerinin Siyasete İlgili Düzeyine Göre Farklılaşma Düzeyi	68
Sonuç.....	70
Kaynakça	72

BÖLÜM 3

ARDAHAN HALKEVİ DENEYİMİ: Miyon ile Gerçeklik Arasındaki Mesafe

Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar Soysüren, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Uyaniker

Özet	75
Giriş.....	77
1. Kuruluş Ve Misyon	78
1.1. Ardahan Halkevi'nin Kuruluşu.....	81
2. Yıllara Yayılan Atalet	84
2.1. Kadro Sorunu	87
2.2. Mali Zayıflığın Girdabında	92
2.3. Yıllara Yayılan Mekan Sorunu.....	96
Sonuç.....	103
Kaynakça	105
EKLER (Belge Örnekleri).....	109

ARDAHAN'IN TARİH VE ARKEOLOJİSİ

BÖLÜM 4

YENİ ARAŞTIRMALARIN SONUÇLARINA GÖRE ARDAHAN'IN ARKEOLOJİK BULUNTULARI

Dr. Öğr. Üyesi Sami Patacı

Özet	119
Giriş.....	120
1. Merkez İlçe Arkeolojik Buluntuları	121
1.1. Ölçek-Kalecik Tepesi Kalesi ve Yerleşimi.....	122
1.2. Ölçek-Kuzey Kalesi.....	122
1.3. Gölgeli Kalesi.....	123

1.4. Gölgeli-Güneybatı Kalesi ve Yerleşimi.....	124
1.5. Gölgeli Yüksek Yayla Arkeolojik Alanı.....	125
1.6. Samanbeyli Savunma Yapısı.....	125
1.7. Hasköy ksek Yayla Arkeolojik Alanı.....	126
1.8. Hasköy Gzетleme Kulesi	126
1.9. Beşiktaş Kalesi, Yerleşimi ve Kurganları	127
1.10. Sulakyurt Demir ağı ve Orta ağ Seramik Buluntuları Alanı.....	128
1.11. ağlayık-Doğı Savunma Yapısı	128
1.12. ağlayık-Kuzeydoğı Kalesi.....	129
1.13. Bayramođlu Kalesi.....	130
1.14. Bağdaşan Savunma Yapısı	131
2. Çıldır İlçesi Arkeolojik Buluntuları	132
2.1. Akçakale Adası ren Yeri.....	132
2.2. Senger Tepe Kalesi (Sur ile Gclendirilmiş Mevsimlik Yerleşimi).....	134
2.3. Semiha Şakir ksek Yayla Yerleşimi ve Ağılı.....	136
2.4. Kotanlı Eskiçağ Arkeolojik Alanı	136
2.5. Dođankaya Demir ağı ve Orta ağ Seramik Buluntuları Alanı.....	137
2.6. Şeytan Kalesi Eskiçağ Seramik Buluntuları	137
3. Gle İlçesi Arkeolojik Buluntuları	138
3.1. Kayaaltı (Omega) Kalesi	138
3.2. Köprülü ksek Yayla Arkeolojik Alanı	139
3.3. obanky Kalesi ve Yerleşimi	139
3.4. obanky Höyüđü	140
3.5. Kuzupınarı Kalesi ve Yerleşimi	141
3.6. Bellitepe-Batı Kulesi	143
3.7. Bellitepe-Doğı Kulesi ve Eskiçağ Ağılı.....	144
3.8. Bellitepe Kalesi	145
3.9. Baleşme-Kayınlık Kulesi	146
3.10. Baleşme-Şipsirik Kulesi.....	147
3.11. Baleşme-Tekmezar Kulesi ve Yerleşimi.....	148
3.12. Baleşme-am Ormanı Eskiçağ Arkeolojik Alanı	148
3.13. Durucasu-Şimşimik Kalesi	149
Sonuç.....	150
Kaynakça.....	152
Resimler	154

BÖLÜM 5
ARDAHAN'DA TARİHİ BİR CAMİ:
Suhara Köyü Camii

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Oral Patacı

Özet	165
Giriş	167
1. Çıldır Tarihi Hakkında Genel Bilgi	168
2. Suhara Köyü Camii Mimari Özellikleri	170
3. Suhara Köyü Camii'nin Tarihî Geçmişi ve Tarihlendirilmesi	173
Sonuç	179
Kaynakça	181
Fotoğraflar ve Çizimler	182

BÖLÜM 6
POSOF'TA KURULAN ATABEK DEVLETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI

Emre Gezer

Özet	191
Giriş	192
I. Kuruluş Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	194
II. Bağımsızlık Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	197
III. Zayıflama Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	202
IV. Yıkılış Döneminde Atabek Devleti'nin Dış Politikası	205
Sonuç	209
Kaynakça	211

ARDAHAN'IN EDEBİYAT VE KÜLTÜRÜ

BÖLÜM 7
ÂŞIK CİNASÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ARDAHAN

Dr. Öğr. Üyesi Hamza Kolukısa

Özet	215
Giriş	216
1. Âşık Cinasî Kimdir?	218

2. Âşık Cinası'nın Şiirlerinde Ardahan	219
Sonuç.....	237
Kaynakça	238

BÖLÜM 8
1894 YILI TİFLİS'İN GÜRCÜCE İVERİA GAZETESİNDE
ARDAHAN SANCAĞINA YOLCULUK İZLENİMİ

Prof. Dr. Şureddin Memmedli

Özet	239
Giriş.....	240
1. Ön Bilgiler	240
2. Ardahan'ın Coğrafi Konumu Hakkında	241
3. Gökdağ Hakkında.....	243
4. Göller Hakkında.....	243
4.1 Aktaş/Hozapın Gölü	243
4.2. Çıldır Gölü	244
5. Taşköprü Hakkında.....	245
6. Köyler Hakkında.....	246
6.1. Akçakale	246
6.2. Çamdıra	246
6.3. Cala	247
6.4. Cambaz.....	247
6.5. Taşbaşı	248
7. Çıldır Terekeme Ailesinde Misafirlik	248
8. Kör İsmail'in Mertliği.....	250
9. Kiliseler Hakkında	251
10. Coğrafi İsimlerin Yorumu	252
Sonuç.....	254
Kaynakça	255

BÖLÜM 9
BİR POSOF MASALININ ETNOPEDAGOJİK YÖNDEN İNCELENMESİ:
Tilkiyle Nine

Dr. Öğr. Üyesi İkrâm Çınar

Özet	257
Giriş	258
1. Etnopedagoji	259
1.1. Etnopedagojinin Etkili Aracı: Masal	260
1.2. Değer Ve Değerler Eğitimi	261
2. Yöntem	262
2.1. Masal Hakkında	262
3. Bulgular Ve Yorum	263
Sonuç	268
Kaynakça	269
Ek-1. Masal	270

ARDAHAN'IN SOSYO-EKONOMİSİ

BÖLÜM 10
ARDAHAN İLİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE GÜRCİSTAN İLE DIŞ
TİCARETİNİN 2010-2017 DÖNEMİNDEKİ GELİŞİMİ

Prof. Dr. Adem Üzümcü

Özet	275
Giriş	276
1. Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Durumu	278
2. Gürcistan Ekonomisi ve Gürcistan-Türkiye Dış Ticaretinin Gelişimi	289
3. Ardahan İlinin 2010-2017 Döneminde Dış Ticaretinin Gelişimi	291
4. Ardahan İlinin 2010-2017 Döneminde Gürcistan İle Dış Ticaretinin Gelişimi ve Özellikleri	297
Sonuç	304
Kaynakça	306

BÖLÜM 11
ARDAHAN İLİNE YAPILAN KAMU YATIRIMLARININ
ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ
(VZA) YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Tarık Duran & Arş. Gör. Ramazan Taşcı & Prof. Dr. Ali Çımat

Özet	309
Giriş	311
1. Yöntem	311
1.1. Veri Zarflama Analizi ve Etkinlik Ölçüm Yönteminin Seçilmesi	311
1.2. Veri Zarflama Analizine İlişkin Teorik Çerçeve	312
1.3. Karar Verme Birimleri (KVB) ve Girdi-Çıktı Değişkenlerinin Seçilmesi	314
2. Bulgular	316
Sonuç	320
Kaynakça	323

BÖLÜM 12
BİLİMSEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNİN ÜNİVERSİTE
SANAYİ İŞBİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNDEKİ ROLÜ
Ardahan İli Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Güven Gürkan İnan

Özet	325
Giriş	326
1. Üniversite-Sanayi İşbirliği	327
2. Üniversite-Sanayi İşbirliği Kanalları	330
3. Bilimsel Araştırma Yöntemleri	333
4. Ardahan İli Özelinde Üniversite-Sanayi İşbirliği Modeli	335
Sonuç	341
Kaynakça	343

BÖLÜM 13
MARKALAŞMADA TEMEL ADIM:
Marka Tescili ve Ardahan

Dr. Öğr. Üyesi Arzu Kılıç & Prof. Dr. Berrin Filizöz

Özet	347
Giriş	348
1. Marka	349

2. Marka Türleri	352
3. Marka Tescili	353
4. Ardahan; Genel Ekonomik Ve Marka Tescil Durumu	354
5. Araştırma Amacı, Yöntem Ve Kısıtlar	358
6. Bulgular	359
Sonuç	363
Kaynakça	365

BÖLÜM 14

POSOF'UN TRA2 BÖLGESİ İÇİNDEKİ YERİ VE GELİŞME EKSENLERİ BAĞLAMINDA KALKINMA PROJELERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Ar. Gör. Dr. Mehmet Gür & Dr. Öğr. Üyesi Ömer Bilen &
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Topcuoğlu & Dr. Öğr. Üyesi Kutay Üstün

Özet	367
1. Posof İlçesinin TRA2 Bölgesindeki Yeri ve Mevcut Durumu	369
1.1. Konumu, Coğrafyası ve İklimi	369
1.2. Tarihçesi	370
1.3. Demografik Yapısı	371
1.4. Ekonomik Yapı	371
1.5. Tarım, Hayvancılık ve Arcılık	372
1.6. Doğal Yapı ve Turizm	374
2. TRA2 2014-2203 Bölge Planı Vizyonu ve Gelişme Eksenleri	377
3. Araştırma Yöntemi Ve Sonuçlar	379
3.1. Kantitatif Araştırma Sonuçları	380
3.2. Kalitatif Araştırma Sonuçları	382
4. POSOF için Önerilen Kalkınma stratejileri ve Projeleri	385
Sonuç	388
Kaynakça	390

ARDAHAN HAYVANCILIĞI

BÖLÜM 15

ARDAHAN İLİ BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK SEKTÖRÜ MEVCUT DURUM SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Eştürk & Doç. Dr. Seymur Ağazade

Özet	393
Giriş	395
1. Türkiye’de Büyükbaş Hayvancılık	397
2. Ardahan İlinde Büyükbaş Hayvancılığın Mevcut Durumu	402
3. Materyal ve Yöntem	404
4. Araştırma Bulguları	405
Kaynakça	415

BÖLÜM 16

ARDAHAN YÖRESİNDEN MEVSİMSSEL OLARAK TOPLANAN SÜT VE KAŞAR PEYNİRİ ÖRNEKLERİNDE AFLATOKSİN M1 DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Özet	417
Giriş	418
1. Materyal ve Metot	422
1.1. Materyal	422
1.1.1. Süt Numuneleri	422
1.1.2. Kaşar Peyniri Numuneleri	422
1.1.3. Aflatoksin M1 ELISA Test Kiti	423
1.1.4. Süt Numunelerinin Analize Hazırlanması	423
1.1.5. Peynir Numunelerinin Analize Hazırlanması	423
1.2. Metot	424
2. Bulgular	424
2.1. Yaz Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Ait Analiz Sonuçları	424
2.2. Sonbahar Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Analiz Sonuçları	424
2.3. Kış Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Ait Analiz Sonuçları	425
2.4. İlkbahar Dönemi Toplanan Süt ve Kaşar Peynirlerine Ait Analiz Sonuçları	425

Sonuç.....	426
Kaynakça.....	435

BÖLÜM 17
ARDAHAN İLİ GÖLE İLÇESİ BÜYÜKBAŞ
HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Ömer Atalay & Doç. Dr. Ötügen Senger

Özet.....	439
Giriş.....	440
1. Türkiye’de Büyükbaş Hayvancılık.....	441
1.1. Göle İlçesinde Büyükbaş Hayvancılık.....	443
2. Literatürde Büyükbaş Hayvancılık Sektörünün Swot Analizi İle Değerlendirilmesi	447
3. Materyal	449
4. Metot.....	450
5. Araştırma Bulguları.....	450
5.1. SWOT Analizi.....	461
Sonuç.....	465
Kaynakça.....	467

ARDAHAN ARICILIĞI

BÖLÜM 18
ARDAHAN ARICILIĞININ POTANSİYELİ

Kemal Yazıcı

Özet.....	471
Giriş.....	472
1. Ardahan’da Arıcılık Neden Önemlidir?	474
1.1. Arı Irkı.....	474
1.2. Koloni Sayısı.....	475
1.3. Ana Arı Üretimi.....	477
1.4. Meralar ve Mera Kapasiteleri.....	477
2. Ardahan’ın Organik Bal Üretimi Açısından Önemi	478
Sonuç.....	480
Kaynakça.....	481

BÖLÜM 19
ARDAHAN İLİ ARICILIK İŞLETMELERİNDE
KOLONİ YÖNETİMİNDE YAPILAN BAŞLICA YANLIŞLIKLAR

Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz

Özet	483
Giriş	484
1. Eğitim Yetersizliğinin Yetiştiricilerin Koloni Bakım ve Yönetim Uygulamalarına Yansımaları	485
1.1. Popülasyon Kontrolü	486
1.1.1. İki Ana Arılı Koloni Yönetim Sistemi	488
1.1.2. Koloni Destek Sistemi	490
1.1.3. Paket Arı Sistemi	491
1.1.4. Ana Arı Hapsi	492
1.2. Mera Kullanımı	493
1.3. Damızlık Kullanımı	494
1.4. Arı Beslemesi	495
1.5. Arı Sağlığı	500
1.6. Yanlış ve Bozuk Petek Kullanımı	501
1.7. Kışlatma	501
2. Örgütlenme ve Ürünlerin Değerlendirilmesi	503
Sonuç	503
Kaynakça	504

BÖLÜM 20
KAFKAS BAL ARISI GEN MERKEZİ VE KORUNMASI İÇİN ALTERNATİF
YÖNTEMLER

Doç. Dr. Aziz Gül & Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz & Öğr. Gör. Kemal Yazıcı

Özet	507
GİRİŞ	508
1. Kafkas Bal Arısı Gen Merkezi Ve Korunması İçin Alternatif Yöntemler	510
1.1 Kafkas İzole Alanları İçerisinde Islah Çalışmaları Yapılmalı	510
1.2 Yapay Tohumlama Çalışmalarına Yer Verilmeli	511
1.3 Elde Edilen Genetik Materyaller Dondurularak Korunmalı	512
SONUÇ	514
KAYNAKÇA	516

BÖLÜM 21
ARDAHAN YÖRESİ ARISININ
(*Apis mellifera caucasica* G.) ANADOLU VE DİĞER BAZI ARI IRKLARI İLE
MORFOLOJİK, DAVRANIŞ, PERFORMANS VE ÜREME ÖZELLİKLERİ
YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Prof. Dr. Ahmet Güler & Öğr. Gör. Kemal Yazıcı & Dr. Selim Bıyık &
Zir. Müh. Gökhan Kavak & Zir. Yük. Müh. Abdurrahman Aydın &
Arş. Gör. Emre Uğurlutepe & Prof. Dr. Osman Kaftanoğlu

Özet	520
Giriş.....	521
1. Materyal ve Metot.....	522
2. Bulgular	523
2.1. Performans ve Davranışı	523
2.1.1. Avantajları	523
2.1.2. Dezavantajları	524
2.2. Morfolojik Yönden Genel Karakterizasyonu	525
Sonuç.....	529
Kaynakça	531

